

<https://ssoss.ui.ac.ir/?lang=en>

Strategic Research on Social Problems

E-ISSN: 3041-8623

Vol. 13, Issue 1, No.44, Spring 2024, pp. 131-155

Received: 21.11.2022 Accepted: 22.06.2024

Research Paper

Examining Social Issues and Their Prioritization in Affluent vs. Deprived Urban Neighborhoods: A Policy Analysis of Kermanshah, Iran

Bitá Hamed

Assistant Professor, Department of Sociology, Physical Development Research Institute, ACECR, Kermanshah, Iran
hamed@acecr.ac.ir

Sajedeh Vaezzadeh*

Assistant Professor, Department of Sociology, Physical Development Research Institute, ACECR, Kermanshah, Iran
vaezzade@acecr.ac.ir

Omid Mansouri

Ph.D. student of Sociology, Faculty of Social Sciences, Tehran University, Tehran, Iran
swaezade@gmail.com

Introduction

A social problem is an issue that is widely seen as challenging within a society. This definition combines objective and subjective factors and varies across time and location. Marginalized and deprived neighborhoods are a major problem in modern cities, causing various types of social harm (Amiri et al., 2013). Kermanshah, a major Iranian city, faces this issue - it has 36 designated high-need areas, 13 of which are marginalized. Despite efforts to address these neighborhoods, the results have been unsatisfactory. The key question is: what prioritization framework should policies use to target social problems in these neighborhoods and how does it align with the actual prevalence of issues in the areas?

Materials & Methods

This study used a mixed-methods approach, incorporating both quantitative and qualitative components. For the quantitative portion, a survey was conducted. A multi-stage cluster sampling technique was used to select 800 households from 2 affluent neighborhoods and 13 deprived neighborhoods. The target population included all households in the selected areas (Statistics Center of Iran, 2015). The initial sample size, calculated using Cochran's formula, was 400 households. However, to ensure a minimum of 30 samples for smaller neighborhoods and a maximum of 100 for larger ones, the final sample size increased to 650 households in the deprived neighborhoods and 150 in the affluent ones. The validity of the survey questionnaire was confirmed through expert review. The qualitative component used a three-tier approach to establish the research validity and reliability.

Discussion of Results & Conclusion

The research findings indicated that the residents of deprived neighborhoods primarily viewed economic issues, such as poverty, unemployment, and deprivation, as the most pressing social problems. However, the specific priorities identified by the local stakeholders for addressing these issues did not always align with the actual prevalence of problems in the communities. A key insight was the disconnect between the severity of problems in a neighborhood and the prioritization for addressing them. While economic challenges were widely recognized as major social issues, the priorities identified by the local actors often focused on other concerns, such as security, accessibility, health, and education infrastructure. This suggested a duality between the prevalence of problems and prioritization of solutions. These findings indicated that policymaking around social problems in the deprived neighborhoods tended to prioritize common, easily-addressed issues, rather than the

*Corresponding author

Hamed, B., Vaezzadeh, S., & Mansouri, O. (2024). Examining social issues and their prioritization in affluent vs. deprived urban neighborhoods: A policy analysis of Kermanshah, Iran. *Strategic Research on Social Problems*, 13(1), 131-155. <https://doi.org/10.22108/srsp.2024.135762.1858>

3041-8623/ © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<https://doi.org/10.22108/srsp.2024.135762.1858>

deeper, more systemic challenges facing these communities. This approach might aim to produce and reproduce certain individual and collective identities aligned with those of more affluent urban areas, rather than truly empowering the marginalized communities. The research findings revealed an interesting contrast. While economic problems were widely recognized as the most significant social issues across all the deprived neighborhoods, the specific priorities identified by local stakeholders varied. In some areas, priorities centered on security and accessibility, while in others, the focus was on health and education infrastructure. This suggested that the problems perceived as most pressing by community members were not necessarily the ones that were economically-driven. Moreover, the service institutions tasked with implementing neighborhood improvement programs, such as the police, welfare agencies, and religious centers, had struggled to effectively meet the communities' desired goals. These institutions, which were meant to serve as intermediaries in translating program principles to the target population, had fallen short in providing effective

services aligned with the communities' needs and priorities. Notably, these findings came despite the government's reliance on these service institutions to drive neighborhood empowerment and improvement programs. The research indicated that the performance of these mediating organizations varied significantly across different localities. This suggested that the underlying rationale behind policymaking on social issues in these neighborhoods might be focused on addressing the most visible, common problems, rather than the deeper, systemic challenges. To this end, policymakers had often utilized available tools and techniques, such as increasing the duties and responsibilities of service providers. Additionally, this approach appeared to aim at producing and reproducing certain individual and collective identities that aligned with the standards of more affluent urban areas, rather than empowering the marginalized communities themselves.

Keywords: Social Problems, Deprived Neighborhoods, Kermanshah City, Social Policy.

پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی
سال سیزدهم، شماره پیاپی (۴۴)، شماره اول، بهار ۱۴۰۳، ص ۱۳۱-۱۵۵
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۰۲

مقاله پژوهشی

تحلیل سیاست‌گذارانه میزان شیوع آسیب‌های اجتماعی و اولویت‌بندی آنها در محلات شهری؛ مورد مطالعه: محلات محروم و برخوردار شهر کرمانشاه

بی‌تا حامد، استادیار، جامعه‌شناسی پژوهشکده توسعه کالبدی، سازمان جهاد دانشگاهی استان کرمانشاه، ایران

hamed@acecr.ac.ir

ساجده واعظزاده ^{ID}، استادیار، جامعه‌شناسی پژوهشکده توسعه کالبدی، سازمان جهاد دانشگاهی استان کرمانشاه، ایران

vaezzade@acecr.ac.ir

امید منصوری، دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، تهران، ایران

swaezade@gmail.com

چکیده

محلات محروم در کلان‌شهرها، مهم‌ترین بسترهای شکل‌گیری و گسترش مسائل اجتماعی و یکی از عوامل مهم تهدیدکننده امنیت شهرها محسوب می‌شوند. این مقاله با هدف ارائه تحلیلی متفاوت از میزان شیوع و اولویت‌بندی مسائل اجتماعی در محلات محروم شهر کرمانشاه، تدوین شده است. روش پژوهش، ترکیبی (کمی و کیفی) بوده است. در بخش کمی، ۸۰۰ نمونه از ۱۵ محله، شامل ۲ محله برخوردار و ۱۳ محله محروم انتخاب شده است. در بخش کیفی، ۱۳ جلسه بحث گروهی متمرکز با حضور معتمدان محلات محروم تشکیل شده است. براساس نتایج پژوهش، بین میزان شیوع یک آسیب در محله و میزان اولویت رسیدگی به آن، تفاوت وجود دارد. در حالی که شایع‌ترین مسائل اجتماعی در تمام محلات بررسی شده، مسائل اقتصادی (بیکاری و فقر) است، اما مسائل اولویت‌دار برای رسیدگی از نظر ساکنان، اولاً در محلات مختلف متفاوت است؛ دوم، لزوماً اقتصادی نیستند و سوم، سطح مطالبات فراگیر و معطوف به رفع تبعیض از محلات محروم در قیاس با کل شهر است. نتایج پژوهش بر آن است که نشان دهد فضای فکری سیاست‌گذاری در تعقیب مسائل اجتماعی در محلات محروم، مبتنی بر اولویت‌بندی مسائل پر شیوع و به همین دلیل محکوم به شکست است. همچنین نقش میانجی‌های اجرای برنامه‌های سیاست‌گذارانه، به نوعی مناسب‌گرایی تقلیل یافته است. علاوه بر آن، حاکمیت دیدگاه همه‌جانبه‌گرایانه به جای دیدگاه کل‌گرایانه، موجبات بازتولید مسائل اجتماعی را در محلات محروم فراهم کرده است.

واژه‌های کلیدی: مسائل اجتماعی، محلات محروم، شهر کرمانشاه، سیاست‌گذاری اجتماعی.

* نویسنده مسئول

حامد، بی‌تا؛ واعظزاده، ساجده و منصوری، امید. (۱۴۰۳). تحلیل سیاست‌گذارانه میزان شیوع آسیب‌های اجتماعی و اولویت‌بندی آنها در محلات شهری؛ مورد مطالعه: محلات محروم و برخوردار شهر کرمانشاه. پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی، ۱۳(۱)، ۱۳۱-۱۵۵. <https://doi.org/10.22108/srsp.2024.135762.1858>

3041-8623/ © University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<https://doi.org/10.22108/srsp.2024.135762.1858>

مقدمه و بیان مسئله

مسئله اجتماعی^۱ وضعیتی است که از نظر تعداد زیادی از افراد جامعه، مایهٔ سختی تلقی می‌شود. تعاریف مختلفی از این مفهوم وجود دارد، اما هیچ‌یک از آنها جهانی، ثابت و مطلق نیستند. مسائل اجتماعی با ترکیبی از معیارهای عینی و ذهنی تعریف می‌شوند که در جوامع مختلف و افراد و گروه‌های گوناگون جامعه و نیز در زمان‌های مختلف متفاوت‌اند. برخی صاحب‌نظران بین مسئله اجتماعی و فردی تمایز قائل می‌شوند و معتقدند مسائل اجتماعی، وضعیت‌هایی‌اند که راه‌حلی بیرون از افراد و محیط بی‌واسطهٔ خود دارند؛ برای مثال، رایت میلز^۲ معتقد است یک مسئله فردی امری شخصی است و برحسب ویژگی‌های شخصی افراد (انگیزه، سطح، خلق و خو، شخصیت، یا توانایی) یا ارتباطات نزدیک با دیگران (اعضای خانواده، دوستان، آشنایان، یا همکاران) تبیین می‌شود و حل آن به تغییر انگیزه، خلق و خو، توانایی یا ارتباطات نزدیک فرد بستگی دارد. اما مسئله اجتماعی موقعیتی مؤثر بر عدهٔ درخور توجهی از مردم است که به گمان آنان یا به گمان عدهٔ چشمگیری از افراد جامعه، سرچشمهٔ سختی و بدبختی به شمار می‌آید (کرون، ۱۳۹۰: ۲۲) و راه‌حل آن در بیرون از افراد و محیط بی‌واسطهٔ آنان است. کرون (۱۳۹۰) سه معیار را برای تعریف مسئله اجتماعی پیشنهاد کرد: ۱- وضعیت اجتماعی خاصی که عامل به وجود آمدن مشکلات فردی می‌شود؛ ۲- مسائل اجتماعی در سه سطح محلی، جامعه‌ای و جهانی مطرح می‌شوند؛ ۳- مسائل اجتماعی دو بعد دارند: درک ذهنی و مشاهدهٔ تجربی (عینی). از نظر او، «مسئله اجتماعی وقتی پدید می‌آید که مردم به صورت ذهنی درک کنند و در تجربه مشاهده کنند که وضعیت اجتماعی خاصی در سطح محلی، جامعه‌ای و جهانی باعث به وجود آمدن مسائل فردی شده‌اند». لوزویک (۱۳۹۸) چهار نکته را در تعریف مسئله اجتماعی، مطرح کرده است: اول، مسئله اجتماعی به یک موقعیت نامطلوب و شرایط منفی اشاره دارد؛ دوم، آن موقعیت

نامطلوب بخش بزرگی از جامعه را درگیر کرده باشد؛ سوم، این باور وجود داشته باشد که موقعیت نامطلوب مذکور تغییردانی است و چهارم، نه تنها تغییردانی است، لازم است و باید تغییر کند. بنابراین مسئله اجتماعی شامل یک بعد عینی و موقعیت ملموسی است که به لحاظ ذهنی از سوی عدهٔ کثیری منفی، تغییردانی و لازم به تحول تلقی می‌شود. نکتهٔ حائز اهمیت در اینجا، وابستگی تعریف مسئله اجتماعی به ارزش‌های جمعی کنشگران اجتماعی است که نشان می‌دهد یک موقعیت واحد در یک اجتماع، مسئله اجتماعی تعریف می‌شود، اما در اجتماعی دیگر نه. بنابراین در بحث سیاست‌گذاری اجتماعی، توجه به اولویت‌بندی مسائل اجتماعی از نظر کنشگران اهمیت بسیاری دارد.

حاشیه‌نشینی و پدیدهٔ محلات محروم شهری، که از آن به سکونت‌گاه‌های غیررسمی نیز یاد می‌شود، امروزه به پاشنهٔ آشیل مدیریت شهری، به‌ویژه در کلان‌شهرها تبدیل شده است. این پدیده در حال حاضر یک مسئله اجتماعی حاد است؛ زیرا منشأ بروز بسیاری از آسیب‌های اجتماعی از قبیل فقر، بیکاری، جرم، اعتیاد و غیره است (امیری و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۲۰). فشار ناشی از این عوامل و احساس محرومیت نسبی، افراد حاشیه‌نشین را به سمت جرم و جنایت می‌کشاند (ممتاز، ۱۳۹۰). بنابراین با گسترش حاشیه‌نشینی، میزان مسائل اجتماعی افزایش می‌یابد و تشدید آنها راه را برای وقوع بحران‌های شهری هموار می‌کند.

بر اساس آمارهای موجود، در حال حاضر حدود ۶ میلیون نفر معادل ۹ درصد از جمعیت شهری کشور حاشیه‌نشین‌اند (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۱). مطالعهٔ روند حاشیه‌نشینی در شهرهای مختلف ایران نشان می‌دهد که در چند دههٔ گذشته، این پدیده در سراسر ایران در حال گسترش بوده است (نقدی و زارع، ۱۳۹۰: ۱۲۸). در این میان، آمارهای شهرهایی چون مشهد، بندرعباس، سنندج، زاهدان، تبریز و کرمانشاه نگران‌کننده است (ایراندوست، ۱۳۸۸: ۲۰۲). گسترش حاشیه‌نشینی در کلان‌شهر کرمانشاه، به‌حدی نگران‌کننده است که بر اساس آمارهای موجود، در این کلان‌شهر ۳۶ منطقهٔ ویژهٔ اجتماعی و ۱۳ محلهٔ

¹ Social Problem

² Wright Mills

حاشیه‌نشین وجود دارد که مشکلات و تنگناهای جدی‌تری دارند؛ شامل محله‌های نوکان، باغ ابریشم، چقاگلان، چقا کبود، حکمت‌آباد، شاطرآباد، جعفرآباد، آناهیتا، شهرک صادقیه، دولت‌آباد، چمن، دره‌دراز و کولی‌آباد. این ۱۳ محله، جمعیتی معادل ۲۵۰ تا ۳۰۰ هزار نفر را در خود جای داده‌اند که تقریباً یک سوم جمعیت شهر را شامل می‌شود.

دیدگاه‌های مختلفی در مواجهه با پدیده حاشیه‌نشینی در سطح جهان تجربه شده است (جدول ۱). در دیدگاه‌های لیبرالی و ساختارگرا، این سکونتگاه‌ها در برنامه‌ریزی نادیده گرفته می‌شوند. محافظه‌کاران رأی به برچیدن و حذف آنها می‌دهند. راهکارهای ایده‌آلیستی همچون مسکن اجتماعی و مکان و خدمات نیز، قادر به اصلاح وضعیت نیستند. در این میان، اصلاح‌گراها و رفرمیست‌ها راه‌حل را در سامان‌دهی و بهسازی و به شکلی توانمندسازی اجتماع محلی می‌بینند که با توجه به واقع‌بینانه‌بودن و عملی‌بودن، این رویکرد در چند دهه اخیر به شکل درخور توجهی ترویج و تقریباً به رویکرد مسلط بدل شده است. درنماینده این رویکرد، این است که در صورت مهیا بودن بستر، ساکنان این محله‌ها با کمترین اتکا به منابع دولتی و عمومی قادرند نیازهای سکونتی و مشکلات محیط زندگی خود را حل کنند (ایراندوست، ۱۳۸۸: ۲۰۳).

جدول ۱- رهیافت‌های چاره‌اندیشی اسکان غیررسمی

Table1- Approaches to solving informal settlements

نگرش	رهیافت
محافظه‌کار	پدیده را ریشه‌کن کنیم
لیبرال	پدیده را رها کنیم
رادیکال	پدیده را ریشه‌ای حل کنیم
رفرمیست	پدیده را اصلاح کنیم

مأخذ: صرافی (۱۳۸۲)

در ایران نیز هرچند این رویکرد از نیمه اول دهه ۱۳۸۰ به جریان مسلط تبدیل شده است، اما در عمل توفیق چندانی حاصل نشده است. به اعتقاد بولای^۱ (2011)، تداوم گسترش مناطق حاشیه‌ای شهرها و غوطه‌ورماندن این مناطق در فقر و

محرومیت، به یکی از سه دلیل زیر برمی‌گردد:

۱- فقدان عزم جدی در میان دولتمردان در جهت توانمندسازی این نواحی؛

۲- ضعف منابع مالی مورد نیاز؛

۳- نبودن یا کفایت‌نداشتن ظرفیت‌های فردی و سازمانی برای اقدام به توانمندسازی مناطق حاشیه‌ای که خود این عامل بر انتخاب ابزارهای نامناسب و اقدامات ناصحیح تصمیم‌گیران تأثیر می‌گذارد (Bolay, 2011).

اجرای پی در پی طرح‌های توسعه شهری و توانمندسازی در کرمانشاه، مؤید وجود عزم جدی در میان دولتمردان در جهت سامان‌دهی مناطق محروم است. همچنین در طرح‌های اجرا شده، منابع مالی زیادی در نظر گرفته شده است، اما نتیجه پذیرفتنی به دست نیامده است. بنابراین علت تداوم گسترش مناطق محروم کرمانشاه را باید در نبودن یا کفایت‌نداشتن ظرفیت‌های فردی و سازمانی برای اقدام مؤثر در این زمینه جست‌وجو کرد. یکی از سؤالات مهم در این رابطه، آن است که اصولاً سیاست‌های عملی باید بر مبنای چه الگویی از اولویت‌بندی مسائل اجتماعی در محلات هدف باشد و الگوی مزبور چه نسبتی با میزان شیوع مسائل اجتماعی در این محلات دارد؟ در این مقاله سعی شده است تا براساس نتایج یک پژوهش میدانی، درباره این الگو و چالش‌های آن بحث شود.

بررسی پیشینه

پژوهش حاضر با تکیه بیشتر بر روش تحقیق کیفی انجام شده و در بخش کمی نیز، آزمون نظریه مدنظر نبوده است، بنابراین چارچوب نظری خاصی در آن مفروض گرفته نشده است، با این حال، به‌منظور افزایش حساسیت نظری نسبت به موضوع پژوهش، اقدام به معرفی چارچوب نظری گار^۲ (۱۳۷۷)، برای تبیین اولویت‌بندی مسائل اجتماعی و رهیافت حکومت‌مندی^۳ فوکو^۴، برای تحلیل سیاست‌گذاری مسائل اجتماعی می‌شود.

² Gurr

³ Governmentality

⁴ Foucault

¹ Bolay

محرومیت می‌کنند و از بین بردن کدام‌یک از منابع محرومیت در بین آنان، از اولویت بیشتری برخوردار است (گار، ۱۳۷۷: ۵۴).

رهیافت حکومت‌مندی فوکو در تجزیه و تحلیل سیاست‌گذاری مسائل اجتماعی کاربرد دارد. براساس نظریه فوکو، سیاست‌گذاری اجتماعی از سه بُعد عقلانیت، تکنولوژی و سوژه حکومت، بررسی‌شدنی است. عقلانیت‌های حکومت به معنای بستر و زمینه‌ای است که در قالب آن، کوشش‌های فراوانی برای عقلانی‌کردن ماهیت، فرایندها، اهداف و شاخص‌های اقتدار حکومتی انجام می‌شود (Burschel et al., 1991). تکنیک‌های حکومت به این معنی است که حکومت با چه شیوه‌ای فرم تکنولوژیک یا عمل‌گرا پیدا می‌کند. فرم تکنولوژیکی حکومت، به فرایندهای عملی، ابزارها و وسایل، محاسبه‌ها، روندها، سازمان‌ها و اسنادی مرتبط می‌شود که نهادهای مختلف تلاش می‌کنند به وسیله آنها، رفتار، فکر، تصمیم و مقاصد دیگران را در راستای حصول به اهدافی که مورد رضایت و مطلوب خودشان است، شکل دهند و بهنجار کنند (Rose & Miler, 1992). این محور، شامل مجموعه‌ای از تکنیک‌ها، تکنولوژی‌ها، ابزارها، اهرم‌ها، رویه‌ها و برنامه‌هایی است که تلاش دارند فکر و اندیشه را به کردار تبدیل و درنهایت، عقلانیت‌های حکومت (خبردهای سیاسی) را محقق کنند. سوژه‌های حکومت گونه‌های مختلف خودها، کنشگران یا عاملیت‌هایی است که در نتیجه یک عمل حکومتی ایجاد می‌شوند یا اقدام به اطلاع‌رسانی آن می‌کنند. براساس چارچوب تحلیل حکومت‌مندی، تحلیل سوژه‌های حکومت در دو سطح پیگیری‌شدنی است. در یک سو، کانون تمرکز سوژه‌های حکومت، توجه به این مسئله است که کردارها و برنامه‌های حکومتی به چه نحوی تلاش می‌کنند تا انواع ویژه‌ای از هویت فردی و جمعی و نیز انواع ویژه‌ای از عاملیت و ذهنیت را تولید و بازتولید کنند. در سطح دیگر، کانون تمرکز تحلیل سوژه‌ها، توجه به این مسئله است که عاملیت‌های خاص، به چه شکلی خودها و هویت‌هایشان را به وجود می‌آورند. ایده اصلی آن است که کردارهای حکومتی تلاش دارند اشکال خاصی از

گار (۱۳۷۷) نقطه عزیمت نظریه خود را در زمینه خشونت‌های اجتماعی، نظریه محرومیت نسبی قرار داده است. او محرومیت نسبی را درک کنشگر از تفاوت میان توانایی‌های ارزشی (داشته‌ها) و انتظارات ارزشی (خواسته‌ها) می‌داند. انتظارات ارزشی عبارت‌اند از: منافع و شرایطی از زندگی که مردم خود را در به دست آوردن آن ذی‌حق می‌دانند، اما توانایی‌های ارزشی به محیط اجتماعی و فیزیکی بستگی دارد و عبارت است از: ظروفی که بخت مردم را برای به دست آوردن یا حفظ ارزش‌ها معین می‌کند. به عبارت دیگر، محرومیت نسبی عبارت است از: تفاوت بین انتظارات مشروع و برآورد مدعیان نسبت به احتمال دسترسی به هدف. گار (۱۳۷۷) در نظریه محرومیت نسبی خود بر این باور است که چنانچه در راه دستیابی افراد به اهداف و خواسته‌هایشان مانعی ایجاد شود، آنان دچار محرومیت نسبی می‌شوند و نتیجه طبیعی و زیستی این وضع، آسیب‌رساندن به منبع محرومیت است. او برای تبیین رفتار پرخاشگری احتمالی معتقد بود که باید نقطه عزیمت را از عوامل ذهنی و مجموعه فرآیندهای ذهنی شروع کرد. براساس نظریه او، سه الگوی متمایز برای محرومیت نسبی وجود دارد:

۱- محرومیت نزولی که در آن انتظارات ارزشی یک گروه، نسبتاً ثابت باقی می‌مانند، اما این تصور وجود دارد که توانایی‌های ارزشی رو به کاهش‌اند؛

۲- محرومیت ناشی از بلندپروازی یا محرومیت آرزویی که در آن توانایی‌های ارزشی به‌طور نسبی ایستا باقی مانده است، اما انتظارات افزایش می‌یابند و تشدید می‌شوند؛

۳- محرومیت پیش‌رونده که در آن افزایش شدید انتظارات با کاهش هم‌زمان توانایی‌ها همراه است (گار، ۱۳۷۷: ۸۰).

بنابراین احساس تفاوت میان توانایی‌ها و انتظارات در ابعاد اقتصادی و فرهنگی، این احساس را در شهروندان به وجود می‌آورد که به خواسته‌ها و نیازهای اقتصادی و فرهنگی خود نرسیده‌اند. با استفاده از این نظریه، درنهایت مشخص خواهد شد که ساکنان محلات محروم بر پایه ارزیابی از تفاوت بین خواسته‌ها و داشته‌های خود، در چه حوزه‌هایی بیشتر احساس

است. توسلی و نورمرادی (۱۳۹۱) در بررسی جامعه‌شناختی علل گستره مسائل اجتماعی در محله خاک سفید تهران، نشان دادند که انحرافات جنسی، دزدی و نداشتن امنیت، از مهم‌ترین مسائل اجتماعی این منطقه است. نقدی و زارع (۱۳۹۱) در مطالعه‌ای با عنوان «حاشیه‌نشینی به مثابه آپاندیست شهری»، وضعیت آسیب‌های اجتماعی را در محله جعفرآباد کرمانشاه بررسی کرد و نشان داد که نرخ آسیب‌های اجتماعی در این محله و میزان تعلق شهروندی بالاست. امیری و همکاران (۱۳۹۲)، مسائل اجتماعی منطقه ۱۹ شهرداری تهران را اولویت‌بندی کردند و نشان دادند که از نظر مدیران شهرداری، بیکاری، اعتیاد و تکدی‌گری، مهم‌ترین مسائل اجتماعی منطقه‌اند. دلایل این مسائل خانوادگی و اقتصادی بوده و راهکارهای بهبود وضعیت، علاوه بر توجه به نیازهای اقتصادی، فعالیت‌های فرهنگی و افزایش آگاهی حاشیه‌نشینان نیز، پیشنهاد شده است. دهقانی و اکبرزاده (۱۳۹۶) نیز گزارش کردند که در سطح کلان، صنعتی شدن و مهاجرت، در سطح میانی برنامه‌ریزی و بودجه‌ریزی نادرست و در سطح خرد جست‌وجو برای کار و برخورداری از مسکن و رفاه اقتصادی، از دلایل شکل‌گیری و افزایش بی‌رویه حاشیه‌نشینی و مسائل اجتماعی در شهر اصفهان بوده‌اند. دهقانی (۱۳۹۸) با گونه‌شناسی مسائل اجتماعی در ۱۵ محله جرم‌خیز شهر اصفهان، اعلام کرد که تراکم شدید جمعیت در محلات فقیر، طرد اجتماعی، نبود زیرساخت‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، تقویت‌کننده تاب‌آوری اجتماعی و ناامیدی مسئولان از مهم‌ترین دلایل استمرار مسائل اجتماعی در مناطق جرم‌خیز و محروم است. فولادیان و رضایی بحرآبادی (۱۳۹۸) نیز، عوامل تسهیل‌کننده مسائل اجتماعی را در شهر مشهد بررسی کردند و به این نتیجه دست یافتند که رابطه مسائل اجتماعی و ویژگی‌های مناطق حاشیه‌ای دوسویه و متقابل است. فقر، محرومیت نسبی و پایین بودن کیفیت زندگی در این مناطق، باعث افزایش مسائل و جرائم و متقابلاً از سمت آنها تشدید می‌شود. همچنین تراکم مسائل و جرائم در این مناطق باعث جلب و افزایش مجرمان و بزهکارانی می‌شود که خود به

سوژه‌ها را شکل دهند؛ اما معنی آن این نیست که آنها لزوماً حتماً به‌طور کامل در این کار موفق خواهند شد. سوژه‌ها درباره این فرایندها، با دیگر سوژه‌ها مذاکره و همکاری می‌کنند (جلایی‌پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۸۹). در پژوهش حاضر، سیاست‌گذاری مسائل اجتماعی به‌منزله عقلانیت‌های حکومت، ضمن تعریف مسائل پرشیوع به‌عنوان مسئله محلات محروم، تکنیک‌ها و شیوه‌هایی را برای به‌هتجارسازی سوژه‌ها و در نهایت تنظیم نظم اجتماعی به کار می‌گیرد.

در ایران، تحقیقات زیادی با موضوع مسائل و آسیب‌های اجتماعی مناطق محروم انجام شده است که در اینجا به تعدادی از آنها به‌منظور آشنایی با انواع مسائل پرشیوع و اولویت‌بندی آنها در مناطق محروم اشاره می‌شود؛ برای مثال، شکبیا (۱۳۸۷) با مطالعه مسائل اجتماعی نقاط آلوده شهر تهران دریافت که بیشترین مسائل اجتماعی در مناطق یادشده، اعتیاد، توزیع مواد مخدر، ولگردی، تکدی‌گری، فروش سی‌دی‌های غیرمجاز و اعمال غیراخلاقی است. هزارجریبی و همکاران (۱۳۸۸) اثر حاشیه‌نشینی را بر وقوع جرائم اجتماعی شهرستان کرمانشاه بررسی کردند و به این نتیجه دست یافتند که وقوع جرائم اجتماعی، از قبیل سرقت، حمل و نگهداشتن سلاح و مهمات غیرمجاز و مصرف مشروبات الکلی در مناطق حاشیه‌نشین، بیشتر است. صالحی و همکاران (۱۳۸۹) در مطالعه‌ای با عنوان «آسیب‌شناسی اجتماعی منطقه حاشیه‌نشین عباس‌آباد نکا»، گزارش کردند که مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی به نسبت جمعیت منطقه بسیار بالاست و از نظر خود ساکنان، رفع بیکاری و کمبود امکانات، بالاترین اولویت را در این زمینه دارند. عبدل (۱۳۸۹) با بررسی مسائل اجتماعی مناطق حاشیه‌نشین شهرستان‌های استان تهران، به این نتایج دست یافت که حاشیه‌نشینان مسائلی چون خرید و فروش مواد مخدر، ایجاد مزاحمت‌ها، انواع سرقت‌ها، نزاع‌های دسته‌جمعی و غیره را ازجمله جرائم شایع در محله خود می‌دانند. همچنین بی‌اعتمادی در بین آنها زیاد است و دلیل آن بی‌توجهی مسئولان به این مناطق، گرفتاری و مشغله کاری مردم و وجودناداشتن خدمات اجتماعی و رفاهی بیان شده

نشان دادند اجتماعات محلی که پیوندهای اجتماعی قوی‌تری دارند و کنترل غیررسمی در آنها بیشتر است، میزان مسائل و جرائم کمتری دارند. ویلسون^۲ (2010) در پژوهشی در زمینه مسائل اجتماعی محلات فقیرنشین شهرهای آمریکا، انزوای اجتماعی را در بروز انواع آسیب‌های اجتماعی این محلات مهم یافته است. وو و وبستر^۳ (2010) در مطالعه فقر شهری در محلات چین، اثر خصوصیات خانوار و انواع محله را بر محرومیت اجتماعی ساکنان بررسی کرد و به این نتیجه دست یافت که فقر و سکونت در محلات حاشیه‌نشین، باعث استمرار فقر و تعمیق آن می‌شود. گلوپینی^۴ (2020) در بررسی تحولات شهری و مسائل اجتماعی کوزوو، مهم‌ترین مشکلات ناشی از شهرنشینی را در این کشور، کمبود و گرانی مسکن، ترافیک، آلودگی هوا، کمبود آب، کلاس‌های درسی، آلودگی صوتی، ساخت و سازهای غیرقانونی، فساد و جرائم سازمان‌یافته، کمبود فضاهای سبز و حمل و نقل عمومی برشمرده است.

تحقیقات مرورشده در مجموع بیانگر آن است که جنس مسائل اجتماعی در محلات فقیرنشین همه شهرها، در کشورهای مختلف تقریباً یکسان است و عواملی همچون فقر، انزوای اجتماعی و سیاست‌های کلان نظام اقتصادی، فراهم‌کننده اصلی شرایط برای بروز مسائل اجتماعی، استمرار و گسترش آنها در محلات محروم شهری محسوب می‌شوند. بر همین اساس، راهکارهای پیشنهادی پژوهش‌های انجام‌شده، عموماً معطوف به ابزارهای مستقیم اقتصادی در جهت کاهش فقر و ابزارهای غیرمستقیم از قبیل رفع انگ از محلات و بهبود شیوه‌های مدیریتی است.

روش‌شناسی تحقیق

روش انجام این پژوهش، ترکیبی (کمی و کیفی) بوده است. در روش کمی با استفاده از پیمایش در هر محله، مسائل

بالارفتن تراکم این مسائل در حاشیه‌ها می‌انجامد.

تحقیقات در زمینه نوع سیاست‌گذاری‌ها در مناطق محروم، به میزان کمتری در ایران انجام شده است که در اینجا به چند مورد اشاره می‌شود؛ ازجمله رامین (۱۳۹۵) که با ارزیابی عملکرد شهرداری تهران در مدیریت مسائل اجتماعی نشان داد نمایندگی عملکردی و توجه به منظره شهری، از راهبردهای اصلی شهرداری در مدیریت مسائل اجتماعی است. جمع‌آوری معتادان، متکدیان، کودکان کار، زنان ویژه و... بدون حل ریشه‌ای اعتیاد و تکدی‌گری، مهم‌ترین راهبرد شهرداری است. در این راهبرد، تمرکز اصلی بر معلول بوده و علت‌ها به حاشیه رانده شده‌اند. کاوه و همکاران (۱۴۰۰) با بررسی سیاست‌گذاری آسیب‌های اجتماعی در دهه ۶۰، نشان دادند که منطبق با شرایط اجتماعی و سیاسی حاکم بر دوره بررسی‌شده (دهه ۶۰)، سیاست‌گذاری انقلابی که از ترکیب مضامین هم‌نشینی گناه/جرم/آسیب، سلطه رویکرد حقوقی و مداخلات قضایی انتظامی، پاک‌سازی اخلاقی، سیاست‌گذاری حمایتی و مواجهه با معلول‌ها معنا یافته بود T بر سپهر سیاست‌گذاری آسیب‌های اجتماعی در ابتدای انقلاب تسلط یافت. به‌طورکلی در سیاست‌گذاری این دوره، ابعاد اجتماعی سیاست‌گذاری آسیب‌های اجتماعی به نفع ابعاد حقوقی و قضایی کمتر مدنظر قرار گرفته است؛ اما نکته مهم پذیرش اجتماعی آن سیاست‌ها بوده است. خاشعی و مستمع (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «سیاست‌گذاری فرهنگی در وضعیت آنومی فرهنگی و اجتماعی»، موضوع ناهنجاری‌های اجتماعی را در مناطق حاشیه‌ای شهر کرج بررسی و اعلام کردند که اگرچه مناطق حاشیه‌ای مولد آنومی‌اند، آنومی تنها به حاشیه‌نشینان تعلق ندارد، فراتر از مرزبندی جغرافیایی نیز، مولود تنوع فرهنگی و رویه‌های متفاوت اجتماعی است. از نظر پژوهشگران، سیاست‌گذاری‌ها باید با در نظر گرفتن شرایط فرهنگی و اجتماعی هر منطقه انجام شود.

در میان تحقیقات خارجی، سامسون و گروز^۱ (1989)

² Wilson

³ Wu & Webster

⁴ Gollopeni

¹ Sampson & Groves

کدگذاری اطلاعات از چند پژوهشگر استفاده شد، تفسیرها و نتایج به مشارکت‌کنندگان ارائه و اصلاح شدند، همچنین تبیین‌ها و نتایج را چندین صاحب‌نظر بازبینی کردند و نظرات اصلاحی آنها اعمال شد.

اولویت‌بندی مسائل اجتماعی

اطلاعات به دست آمده از پاسخگویان درباره مسائل اجتماعی محله‌شان در سه اولویت نشان می‌دهد که مسائل اقتصادی مهم‌ترین دغدغه آنهاست. این مسائل شامل شغل و شغل مناسب، وضعیت مسکن، درآمد، بیمه و... است. ۸۴٫۱ درصد از پاسخگویان در اولویت نخست، ۷۱٫۲ درصد در اولویت دوم و ۴۷٫۲ درصد نیز در اولویت سوم، مسئله اقتصادی را مهم‌ترین مسئله مطرح کرده‌اند؛ سپس مسائلی چون بیماری یا مرگ یکی از اعضای خانواده، مسائل شهری و محله‌ای همچون فقدان امکانات، ترافیک، شلوغی محلات، فروش مواد مخدر و... را نیز مطرح کرده‌اند.

اجتماعی مهم احصا شده‌اند. برای بررسی جزئیات بیشتری از مسائل مطرح‌شده و شناسایی مسائل اجتماعی دارای اولویت، برای رسیدگی از روش کیفی استفاده شده است.

در بخش کمی، ۸۰۰ نمونه از ۲ محله برخوردار (کسرا و ۲۲ بهمن) و ۱۳ محله محروم (آناهیتا، باغ ابریشم، جعفرآباد، چقاکیبود، چقاگلان، چمن، حکمت‌آباد، دره‌دراز، دولت‌آباد، کولی‌آباد، شاطرآباد، صادقیه، نوکان) به روش خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شده‌اند. مبنای تفکیک محلات، محروم و برخوردار و دلیل انتخاب ۱۳ محله از میان محلات محروم، مطالعات انجام‌شده در وزارت مسکن و شهرسازی از طریق شرکت مهندسان مشاور تدبیر شهر (۱۳۸۲) بوده است. انتخاب ۲ محله برخوردار نیز به منظور انجام مقایسه بین دو گروه از محلات بوده و انتخاب آنها با توجه به اجماع صاحب‌نظران مشارکت‌کننده در پژوهش انجام شده است.

جمعیت آماری پژوهش در بخش کمی، شامل کلیه خانوارهای ساکن در محلات منتخب بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). حجم نمونه در این بخش، با استفاده از فرمول کوکران ۴۰۰ خانوار به دست آمد، اما با در نظر گرفتن حداقل ۳۰ نمونه برای محلات کوچک و حداکثر ۱۰۰ نمونه برای محلات بزرگ، تعداد نمونه به ۶۵۰ خانوار در ۱۳ محله محروم افزایش یافت. در محلات برخوردار نیز با توجه به نسبت جمعیت آنها، ۱۵۰ نمونه انتخاب شد که در مجموع حجم نمونه پژوهش به ۸۰۰ خانوار رسید. انتخاب خانوارهای نمونه به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انجام شده است. در بخش کیفی، ۱۳ جلسه بحث گروهی متمرکز با مشارکت معتمدان محلی در ۱۳ محله محروم تشکیل شده است. روش انتخاب مشارکت‌کنندگان در این بخش، هدفمند بوده است و افرادی برای شرکت در جلسات دعوت شده‌اند که بیشترین اطلاعات و درگیری را با مسائل محله داشته‌اند.

در بخش کمی، روایی^۱ پرسش‌نامه به روش صوری به تأیید رسیده است. در بخش کیفی، روایی و اعتبار پژوهش به روش سه سویه‌سازی تأمین شده است؛ به این ترتیب که در

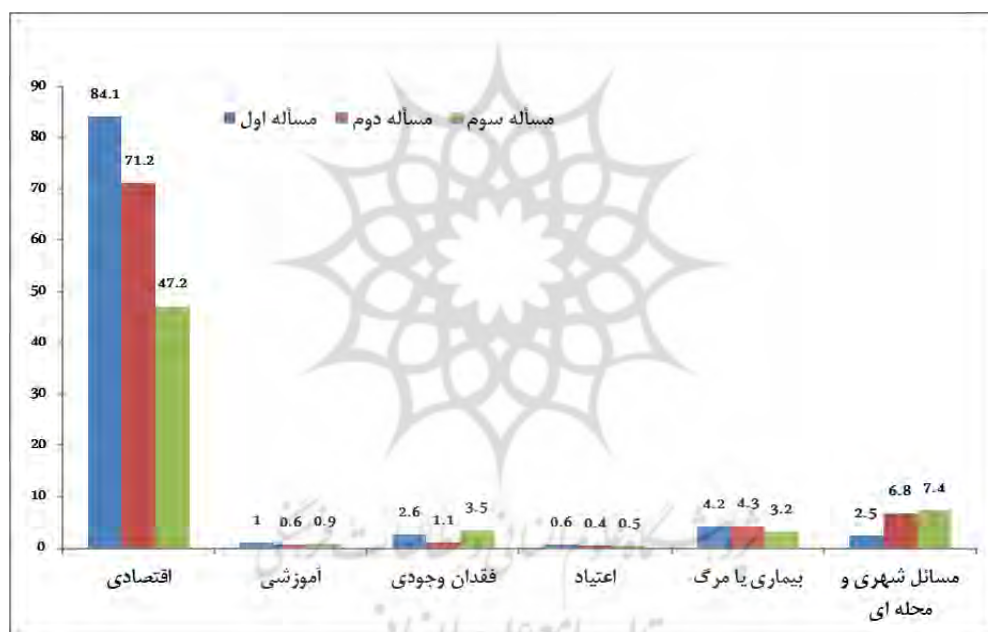
¹ Validity

جدول ۲- توزیع مشکلات پاسخگویان براساس اولویت

Table2- Distribution of the neighborhood problems according to respondents's Prioritization

الگوهای پاسخ	مسئله اول	مسئله دوم	مسئله سوم
مسائل اقتصادی	۸۴,۱	۷۱,۲	۴۷,۲
مسائل آموزشی	۱	۰,۶	۰,۹
فقدان وجودی	۲,۶	۱,۱	۳,۵
اعتیاد یکی از اعضای خانواده	۰,۶	۰,۴	۰,۵
بیماری یا مرگ یکی از اعضای خانواده	۴,۲	۴,۳	۳,۲
مسائل شهری و محله‌ای	۲,۵	۶,۸	۷,۴
سایر	۰,۴	۰,۶	۰,۵
بی‌پاسخ	۴,۸	۱۴,۹	۳۶,۹
کل	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

شکل ۱- نمودار توزیع مسائل اجتماعی محلات براساس اولویت

Fig 1- Distribution of the neighborhood problems according to respondents's Prioritization

پاسخگویان از محلات برخوردار نیز مسائل اقتصادی بوده است. این امر نشان می‌دهد که اولویت‌های این دو بخش شهری از این نظر، تفاوت چندانی باهم ندارد. از سوی دیگر ۱۰,۳۴ درصد پاسخگویان محلات برخوردار دیگر، مسئله عمده خویش را مسائل محله‌ای و شهری دانسته‌اند، در حالی که پاسخگویان محلات محروم در کل فقط ۲,۵۵ درصد این مسائل را دغدغه خویش دانسته‌اند. این دغدغه تنها دغدغه‌ای

مشکلات اصلی زندگی ساکنان هریک از محلات در اولویت نخست، مسائل اقتصادی است. در جدول ۳، این اولویت‌ها با توجه به پراکندگی آنها در محلات مختلف، به‌طور مجزا و در دو موقعیت محروم و برخوردار گزارش شده است. طبق داده‌های مربوط به مسائل اقتصادی، با وجود آنکه ۸۲,۸۸ درصد پاسخگویان محلات محروم، اولویت خود را این مسائل دانسته‌اند، اما در کل مسئله ۸۰,۱۲ درصد

مشخص، جعفرآباد (۶۰ درصد) است. در نهایت آنکه ۴,۵۱ درصد پاسخگویان محلات محروم در فقدان اعضای خانواده در رنج‌اند و این آمار برای ساکنان محلات برخوردار ۲,۷۵ درصد است.

است که در آن، آمار محلات برخوردار بیش از محلات محروم است. با وجود آنکه میزان دغدغه‌مندی محلات فقیرنشین نسبت به اعتیاد ۰,۷۵ درصد است، اما چون محلات برخوردار از این نظر دغدغه‌ای نداشته‌اند، پس در وهله نخست، اعتیاد آسیب خاص محلات محروم و به‌طور

جدول ۳- پراکندگی مسائل اولویت اول پاسخگویان در محلات

Table 3- Dispersion of respondents' first priority issues in neighborhoods

مسائل محله‌ای و شهری	بیماری یا مرگ یکی از اعضای خانواده	اعتیاد یکی از اعضای خانواده	فقدان‌های وجودی	مسائل آموزشی	مسائل اقتصادی	محلات
۳۷,۵	۵,۸۸		۱۴,۲۸	۳۷,۵	۸,۱۳	کسرا
۹,۳۷	۸,۸۲				۱۱,۸۴	شاطرآباد
	۵,۸۸	۲۰			۴,۲۷	باغ ابریشم
			۹,۵۲		۴,۲۷	آناهیتا
۳,۱۲	۲۳,۵۲	۲۰		۲۵	۲,۴۲	حکمت‌آباد
۳,۱۲	۵,۸۸		۹,۵۲		۳,۹۹	چقاگلان
			۱۹,۰۴		۴,۱۳	چقاکیود
۹,۳۷	۱۱,۷۶		۴,۷۶	۱۲,۵	۱۲,۲۶	دولت‌آباد
۹,۳۷	۱۴,۷۰	۶۰		۱۲,۵	۱۲,۲۶	جعفرآباد
۳,۱۲	۲,۹۴		۹,۵۲		۵,۵۶	نوکان
۶,۲۵					۳,۷۰	صادقیه
	۵,۸۸				۳,۷۰	دره‌دراز
۹,۳۷	۵,۸۸		۱۴,۲۸	۱۲,۵	۸,۹۸	۲۲ بهمن
	۵,۸۸		۴,۷۶		۳,۷۰	چمن
۹,۳۷	۲,۹۴		۱۴,۲۸		۱۰,۶۹	کولی‌آباد
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	کل
۵۳,۱۲	۸۸,۲۳	۱۰۰	۷۱,۴۲	۵۰	۸۲,۸۸	محلات محروم
۲,۵۵	۴,۵۱	۰,۷۵	۲,۲۵	۰,۶۰	۸۷,۳۶	درصد از کل
۴۶,۸۸	۱۱,۷۷	۰	۲۸,۵۸	۵۰	۱۷,۱۲	محلات برخوردار
۱۰,۳۴	۲,۷۵	۰	۴,۱۱	۲,۷۰	۸۰,۱۲	درصد از کل

Chi-Square: 99.431 sig: 0.01

Cramer's V: 0.210 sig: 0.01

شکل ۲- نمودار توزیع پراکندگی مسائل اقتصادی به‌عنوان اولویت اول در محلات مختلف

Fig 2- Dispersion of economic issues as the first priority in different neighborhoods

انزوای اجتماعی و دسترسی نداشتن به دیگر نقاط شهر، دارای اولویت رسیدگی معرفی شده است و در چقاگلان وجود خانه‌های تیمی، از اهمیت بیشتری برخوردار است. موارد یادشده نشان می‌دهد که بین میزان شیوع یک مسئله در محله و میزان اولویت رسیدگی به آن از نظر ساکنان، تفاوت وجود دارد. بنابراین به نظر می‌رسد ساکنان محلات در زمینه سیاست‌گذاری رفع مسائل اجتماعی محله، به‌درستی ریشه‌های مسائل را در محله خود مدنظر دارند. به عبارت دیگر، هرچند اذعان دارند که برخی مسائل شیوع بالایی در محله آنها دارند، اما در عمل، معتقدند که باید زمینه‌های شکل‌گیری آن مسائل برطرف شود؛ مانند سامان‌دهی ضایعات فروشی‌ها که برای از میان بردن مسئله موادفروشی و اعتیاد جوانان پیشنهاد می‌شود. در ادامه، مصادیق هریک از مقولات تشکیل‌دهنده مسئله محروم‌شدگی، به‌عنوان کلان مسئله محلات محروم تشریح می‌شود.

مسائل اولویت‌دار برای رسیدگی در میان ساکنان محلات

در جدول ۴ مسائل فرعی، مسائل اصلی و کلان مسئله اجتماعی در هریک از محلات محروم ۱۳ گانه ارائه شده است. براساس اطلاعات به دست آمده، «محروم‌شدگی» کلان مسئله در محلات محروم است. محروم‌شدگی در هر محله، از تعدادی مسائل اصلی تشکیل شده است و هریک از مسائل اصلی نیز، تعدادی مسائل فرعی را ذیل خود دارند. بسیاری از مسائل اصلی و فرعی در محلات یکسان‌اند، اما تعدادی از آنها به محلات خاصی اختصاص دارند. این یافته‌ها نشان می‌دهند که هرچند نوع مسائل تقریباً در همه محلات مشابه‌اند، اما اولویت رسیدگی به آنها در هریک از محلات متفاوت است؛ برای مثال، در حالی که فقر و بیکاری یک مسئله مهم در همه محلات شناسایی شده است، اما در شاطرآباد حساسیت بیشتری نسبت به اشغال این محله از طریق ضایعاتی‌ها وجود دارد و مسائل بهداشتی و فرهنگی ناشی از آن را در اولویت رسیدگی قرار می‌دهند. به همین ترتیب، در محله آناهیتا،

جدول ۴- مفاهیم و مقولات تشکیل‌دهنده مسئله محروم‌شدگی از نظر ساکنان محلات محروم کرمانشاه

Table 4- Concepts and categories that make up the problem of deprivation from the point of view of the residents of the deprived areas of Kermanshah

محلات	مسائل فرعی	مسائل اصلی	کلان مسئله
شاطرآباد	شیرابه‌های فاضلاب در خیابان، ضایعاتی‌ها، خریدوفروش مواد مخدر، اعتیاد سنتی و صنعتی، خودکشی، خشونت خانوادگی، امنیت زنان، زورگیری و اخاذی اراذل و اوباش، مزاحمت برای نوامیس، کمبود امکانات فرهنگی، به‌خصوص برای زنان و کودکان، کمبود امکانات ورزشی به‌خصوص برای زنان و کودکان، فقدان دیدگاه مثبت مسئولان و سرمایه‌گذاران به شاطرآباد، نبود پاسگاه نیروی انتظامی	دیده‌نشدن انحرافات ناگزیر داغ ننگ جنسیت امنیت نهادهای ناکارآمد	محروم‌شدگی
باغ‌ابریشم	بیکاری، برچسب‌خوردن محله، فقدان امکانات رفاهی - بهداشتی و آموزشی، سرمایه‌گذاری نکردن بر امکانات آن برای گردشگری، فروش مواد مخدر و مشروبات الکلی، سرقت، طلاق	معیشت داغ ننگ انحرافات ناگزیر دیده‌نشدن امنیت از هم پاشیدگی خانواده	محروم‌شدگی
آناهیتا	دشواری دسترس‌پذیری به دیگر نقاط شهر، به‌خصوص مرکز شهر (نبود امکانات حمل‌ونقل)، بیکاری، روسپی‌گری، انواع اعتیاد، خریدوفروش مواد مخدر و مشروبات الکلی، فضای آموزشی فقیر، نبود امنیت زنان، بی‌اعتمادی فراگیر به نهادهای رسمی و میانجی‌های آن، آلودگی‌نشینی، فقدان امکانات بهداشتی: اعتقاد به اینکه احداث بیمارستان امام رضا اهمیتی در سرنوشت محله ندارد، چون آنها کارگرند و توان بهره‌مندی از این مرکز بهداشتی را ندارند، فقدان امکاناتی چون پارک یا سالن ورزشی دسترس‌پذیر، سرقت	معیشت انحرافات ناگزیر نهادهای ناکارآمد امنیت	محروم‌شدگی
حکمت آباد	فقر گسترده، اعتیاد، خریدوفروش مواد مخدر، مصرف عیان مواد مخدر در خیابان، فضای غیربهداشتی محله (به‌خصوص اطراف چم‌بشیر)، برچسب‌زنی به دیگری (کولی‌ها)، روسپی‌گری، زورگیری، نبود امنیت و مزاحمت برای زنان، تکدی‌گری، فضای آموزشی نامناسب، فقدان امکانات بهداشتی، آموزشی و... بی‌رونی‌سازی محله به‌دلیل احداث زیرگذر - روگذر لب‌آب و امام حسین، بن‌بست‌سازی محله، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین دلایل محروم‌سازی محله	معیشت انحرافات ناگزیر امنیت داغ ننگ	محروم‌شدگی
چقاگلان	خانه‌های تیمی، خریدوفروش مواد، معتادان، بهداشت، ازدواج زودهنگام دختران، بیکاری، سرقت، فقدان فضاهای سبز و فراغت، کارتن‌خوابی، گسترش طلاق	انحرافات ناگزیر امنیت انحرافات ناگزیر معیشت از هم پاشیدگی خانواده	محروم‌شدگی
چقاکیود	آبگرفتگی معابر اصلی، کمبود درآمد و فقر شدید، مصرف مواد مخدر به شکل علنی، تردد کارتن‌خواب‌ها، افزون‌بودن فقر فرهنگی در قیاس با فقر مادی، منفعلانه برخورد کردن مردم و بی‌تفاوتی نسبت به مسائل، وجود فروشنده و مصرف‌کننده مواد مخدر، ظرف ۲۰ سال گذشته مواردی از خودکشی وجود داشته است (در دو ماه اخیر، ۲ مورد شنیده شده است)، نیاز مردم به مشاوره‌های روانی - اجتماعی، سرقت، تمایل نداشتن به ماندن در محله	دیده‌نشدن معیشت امنیت انحرافات ناگزیر	محروم‌شدگی

محللات	مسائل فرعی	مسائل اصلی	کلان مسئله
دولت‌آباد	بیکاری، سازوکارهای برچسب‌زنی یا دیگری ستیزی (بی‌اعتمادی تعمیم‌یافته و اعتماد درونی قوی)، فقر فضاهای آموزشی، اعتیاد، خرید و فروش مواد مخدر و مشاغل کاذب همچون دست‌فروشی، فقدان امکانات بهداشتی، ورزشی و فراغتی، سرقت و نبود امنیت در رهاکردن منازل و کودکان در محله	معیشت داغ‌نگ انحرافات ناگزیر دیدن‌نشدن امنیت	محروم‌شدگی
جعفرآباد	بهداشت (زباله و ضایعات)، خرید و فروش مواد مخدر، انواع اعتیاد، نزاع و درگیری، بیکاری، کودکان کار، فقدان چراغ‌قرمز و پل هوایی، فقدان فضای سبز، پیاده‌رو و فقدان امکاناتی مانند کتابخانه و...، کارایی نداشتن سازمان‌های ذی‌ربط (کلانتری)، مسائل خاص زنان (امنیت پایین، پایین‌بودن سن ازدواج، مردسالاری و بهداشت ضعیف زنان)	دیدن‌نشدن انحرافات ناگزیر نهادهای ناکارآمد امنیت جنسیت	محروم‌شدگی
نونکان	بیکاری و وضعیت نامناسب مشاغل، فاصله اجتماعی بین نوکانی‌ها و غریبه‌ها، ساخت‌وساز غیراصولی (دلال‌بازی)، سطح پایین سواد محله، فضای نامناسب آموزشی و فقر فضاهای آموزشی، اعتیاد، خرید و فروش مواد مخدر، فقدان امکانات بهداشتی، فراغتی و ورزشی؛ مانند فضای سبز، نانویی و داروخانه، سرقت، ازدواج کودکان، زورگیری، سطح امنیت پایین محله برای زنان، ضعف امکانات حمل‌ونقلی برای دسترسی به مرکز شهر	معیشت انسجام اجتماعی قرارگرفتن در بن‌بست داغ‌نگ دیدن‌نشدن جنسیت انحرافات ناگزیر	محروم‌شدگی
چمن	امنیت و زورگیری و مزاحمت برای نوامیس: امکان ضرب‌وشتم و قتل (به‌طور مشخص برای زنان، کودکان و نوجوانان: ضرورت کلانتری)، فضای آموزشی، پدیده برچسب‌زنی، دوگانه اهل محل - کولی، بهداشت عمومی (بیماری‌های وراثتی و ناقل)، حضور پرسه‌زنان معتاد در اطراف محله، خط واحد و دیگر وسایل حمل‌ونقل عمومی، پل عابر پیاده استاندارد، نظافت محله (آسفالت معابر، آشغال‌های رهاشده و نانویی)، نظارت برای کار خانگی، میانجی‌های کارآمد برای تغییر وضعیت محله، خرید و فروش مواد مخدر، سرقت، تکدی‌گری، روسپی‌گری، اعتیاد شدید در میان مردان	امنیت جنسیت داغ‌نگ دیدن‌نشدن نهادهای ناکارآمد انسجام اجتماعی انحرافات ناگزیر	محروم‌شدگی
کولی‌آباد	بیکاری، فروش مواد مخدر، اعتیاد، معتادان خیابانی و کارتن‌خواب‌ها، امنیت، فقدان فضاهای آموزشی، روسپی‌گری و خانه‌های تیمی، قتل، نزاع و درگیری، زورگیری، سرقت، بهداشت محلی، فقدان دسترس‌پذیری به مرکز شهر، حضور دختران فراری در محله، زیست‌شبهانه مطالعه‌نشده، مناسبات کینه‌توزانه در میان ساکنان و به‌طور مشخص نسبت به کولی‌ها	معیشت انحرافات ناگزیر نهادهای ناکارآمد دیدن‌نشدن انسجام اجتماعی امنیت	محروم‌شدگی

منبع: یافته‌های پژوهش

دیدن‌نشدن

تقلیه عمومی، نظافت محله، امکانات بهداشتی و درمان و ... تشکیل شده است. دیده‌نشدن به توزیع نابرابر امکانات و زیرساخت‌ها در مناطق مختلف شهر و بی‌توجهی مسئولان به نیازهای ساکنان محلات محروم اشاره دارد؛ برای مثال یکی از

یکی از مسائل اصلی تشکیل‌دهنده کلان مسئله محروم‌شدگی، دیده‌نشدن است. این مسئله از مسائل فرعی متعددی همچون فقدان امکانات و خدمات شهری مانند پل عابر پیاده، وسایل

ساکنان محله چقاگلان می‌گوید:

«بالای آب‌شوران باز است. بوی گند و بد و وجود موش و حشرات مضر برای کودکانمان خطرناک است» (زن ۲۸ ساله، خانه‌دار).

دیده‌نشدن همچنین به آگاهی ساکنان نسبت به نوع نگاه تبعیض‌آمیز مسئولان نسبت به محلات برخوردار و محروم اشاره دارد. در این رابطه، یکی از ساکنان محله چمن می‌گوید: «معلم‌های معتاد را اینجا می‌فرستند، رفته است آبدارخانه، مواد کشیده» (زن ۴۵ ساله، خانه‌دار).

ساکنان این محلات معتقدند که مشکلات محله آنها تنها زمانی دیده می‌شود که نیازی از خود مسئولان را رفع کنند؛ مثلاً نیاز به تبلیغات در زمینه عملکرد فردی شهرداران، چنان‌که مشارکت‌کننده‌ای از محله کولی‌آباد می‌گوید:

«اینجا هیچ بهداشتی ندارد، حتی جارو هم نمی‌زنند و پر از سرنگ آلوده است. اینجا وقتی تمیز می‌شود که قرار باشد مقامی بیاید اینجا. هیچ‌کس اقدامی نمی‌کند» (مرد، ۴۰ ساله، مشاور املاک محله کولی‌آباد).

فقدان امکانات ورزشی و سپری‌کردن اوقات فراغت از نیازهای مهم ساکنان محلات محروم است. مسئله‌مندی نداشتن پارک و فضای بازی برای کودکان یا سیستم حمل و نقل، زمانی پررنگ می‌شود که آنها بدانند مانع جدی در برابر ایجاد آنها وجود ندارد. یکی از ساکنان محله چقاگلان در این زمینه می‌گوید:

«چقاگلان پارک ندارد، زمین خالی هست که پارک بشود؛ اما اقدام نمی‌کند. فضای مناسب برای زن و بچه نیست. سیستم حمل‌ونقل عمومی ندارد. هر روز می‌روند پارک شاهد برای استفاده از دستگاه‌ها» (مرد، ۷۰ ساله، بازنشسته اداره دارایی، معتمد مسجد ابوالفضل العباس چقاگلان).

این در حالی است که به اعتقاد ساکنان این محلات، برخورداری از امکانات ورزشی، زمینه‌ساز ارتقای شخصی و پیشرفت آنهاست. مشارکت‌کننده ساکن محله چمن در این زمینه می‌گوید:

«هیچ امکانات ورزشی نیست، بچه‌های ما یا نان‌خشکی در میاد یا کارگر و معتاد. به چه دلمان خوش باشد. وسایل ورزشی هست، ولی سگ اونجا زنجیر

می‌کنند، کی جای ورزش است» (مرد، ۳۴ سال، ساکن محله چمن).

انحرافات ناگزیر

بسیاری از مسائل اجتماعی محلات، ناشی از درگیرشدن ساکنان در مشاغلی است که از روی ناچاری به آن مبادرت می‌ورزند؛ برای مثال، تن‌فروشی رایج در بین زنان کولی، براساس گفته یکی از ساکنان محله کولی‌آباد، به این شرح است:

«کولی‌ها، مردها خرجشان را نمی‌دهند و زن‌ها با تن‌فروشی، خرج خانه را می‌دهند، می‌ایستند با آرایش غلیظ ماشین میاد دنبالشان و می‌بردشان» (زن، ۷۰ ساله، ساکن محله کولی‌آباد).

فروش مواد مخدر از جمله این مشاغل است که بر اثر بیکاری و با ضرورت امرار معاش انجام می‌شود. مشارکت‌کننده ساکن کولی‌آباد در این رابطه می‌گوید:

«بیش از نیمی از موادفروش‌ها بیکار هستند، به این دلیل مواد می‌فروشند، چاره‌ای ندارند» (مرد، ۴۰ ساله، معتمد محله کولی‌آباد).

در محله باغ ابریشم، معاملات مشروب در چنین شرایطی انجام می‌شود:

«۹ تا مرکز فروش مشروبات هم داریم که هیچ آسیبی برای مردم محله ندارند. مشروب‌فروشان حاضرند با داشتن درآمد روزانه پنجاه هزار تومان، این کار را تعطیل کنند» (مرد، ۳۸ ساله، کارشناس خانه‌امور اجتماعی بهزیستی باغ ابریشم).

داغ ننگ

داغ ننگ یا برچسب‌خوردگی محلات محروم، نقش مهمی در توسعه‌نیافتگی این محلات دارد. مشخص نیست که این عامل دقیقاً علت محرومیت یا معلول آن است، اما در هر صورت یک مسئله اجتماعی است و در ابعاد مختلف، پیامدهایی را برای ساکنان در بردارد؛ برای مثال، یکی از ساکنان محله جعفرآباد، به پیامد فرهنگی و اجتماعی داغ ننگ محرومیت اشاره می‌کند:

«خواستگاران با شنیدن اینکه محل زندگی من

شخصی و امنیت روانی؛ برای مثال، مشارکت‌کننده‌ای به محدودیت فعالیت‌های مذهبی زنان در محله اشاره می‌کند:

«انقدر نامنه که زن‌ها نمی‌توانند به مسجد بروند» (زن، ۳۰ سال، ساکن محله چمن).

مشارکت‌کننده دیگری، نبود امنیت برای زنان را به ناامنی کل محله گره می‌زند:

«من به‌عنوان یک زن می‌گویم، جعفرآباد امنیت ندارد: سرقت بالاست، ماشین‌دزدی زیاد اتفاق می‌افتد، حتی لامپ‌ها هم دزدیده می‌شوند. این محله همه موادفروش هستند و کلاتتری اصلاً در این زمینه فعال نیست» (زن، ۳۰ ساله، جانشین دبیر کانون سلامت محله و معتمد محله جعفرآباد).

در محلات محروم، دختران خانواده سربار محسوب می‌شوند و خانواده‌ها سعی می‌کنند در زودترین فرصت ممکن، این بار را بر دوش دیگری بیندازند:

«در این محله ازدواج زیر ۱۸ سال دختران زیاد است. به‌خاطر فقر است که بچه‌ها را زود ازدواج می‌دهند» (زن، ۳۶ ساله، مدیر دفتر تسهیلتگری محله چقاگلان).

وجه دیگر ازدواج زود هنگام دختران، مخاطرات موجود برای حضور دختران در فضای محله و هزینه‌های احتمالی آن برای خانواده‌هاست:

«یک زن را می‌شناسم، روز بارانی دخترش را به مدرسه‌ای در محله منزه به مدرسه برده بود، برگشتنی به بدترین شکل ممکن بیمار شده بود و مورد آزار قرار گرفته بود. او پولی نداشت که با تاکسی برگردد» (زن، ۲۸ ساله، ساکن محله چمن).

در مواردی بدنامی محله و مشاغل رایج در آن، به‌مثابه آتشی عمل می‌کند که شعله‌های آن دامن زنان و دختران را به هنجار محله نیز می‌گیرد. مشارکت‌کننده‌ای در این زمینه می‌گوید:

«دوتا خانه تیمی سر کمربندی بود که بستندش. الان دوباره باز شده است. من به‌عنوان یک نوجوان [دختر]، جرئت ندارم کلاس بروم. ماشین‌ها همه برایم بوق می‌زنند» (زن، ۱۵ ساله، ساکن محله کولی‌آباد).

امنیت

جعفرآباد است، نمی‌آیند. جعفرآباد، بهداشت ندارد، پارک ندارد، پر است از سرنگ معتادین، فروش مواد مخدر زیاد است و دم درب خانه، مواد مصرف می‌کنند» (زن، ۳۰ ساله، معتمد محله جعفرآباد).

یکی دیگر از ساکنان این محله، به ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آن اشاره می‌کند:

«اینجا خانه فروش نمی‌رود، کوچه‌ها پر از آشغال و زباله است. اقوام با ما رفت‌وآمد نمی‌کنند، معتاد زیاد دارد، از لحاظ بهداشتی فاجعه است، برخورد دیگران با ما خوب نیست، زن از ساعت خاصی دیگر نباید بیرون باشد و نگاه خوب نیست» (زن، ۲۸ ساله، خانه‌دار، معتمد محله جعفرآباد).

برچسب‌خوردگی، حتی مانع از اشتغال ساکنان به مشاغل رسمی و باعث آسیب‌دیدن آینده شغلی فرزندان آنان می‌شود:

«اینجا هیچ‌کس به استخدام فکر نمی‌کند؛ چون محل زندگی مناسب نیست. پسر من خواست نیروی انتظامی استخدام شود، جرئت نمی‌کرد آدرس اینجا را بدهد» (مرد، جوان، ساکن محله چمن).

ساکنان محلات محروم، برچسب‌خوردگی را بی‌ارتباط با خلیقات و عملکرد هم‌محله‌ای‌های خود و نوع نگاه تبعیض‌آمیز از بیرون را بر پایه نبود امکانات و زیرساخت‌ها را در شکل‌گیری آن مؤثر می‌دانند:

«شوهر من فرهنگیان کار می‌کرد، می‌گفت آنجا انقدر بی‌اخلاقی هست، ولی هیچ‌کس نمی‌گوید آنجا بد است. فرهنگیان شاید از اینجا بدتر باشند، ولی می‌گویند فرهنگیان؛ چون باکلاس است، ولی اینجا برچسب خورده است. من ۳۰ سال است اینجا زندگی می‌کنم. بچه‌های من همه سالم هستند، با اینکه بیکارند» (زن ۴۵ ساله، ساکن محله باغ ابریشم).

جنسیت

یکی از مسائل اجتماعی محلات محروم، بی‌توجهی به جایگاه زنان به‌عنوان یک قشر آسیب‌پذیر است. سختی زندگی کردن در محلات محروم، برای زنان بیشتر از مردان است. این سختی، ابعاد مختلفی دارد؛ از جمله آزادی تردد و فعالیت اجتماعی، حفاظت فیزیکی و جسمانی، اعتبار و آبرو، ارتقای

وجود ناامنی توأم با فقر، ارتباطات و تعاملات ساکنان محلات را با دیگر نقاط شهر به کلی مختل کرده است: «خط واحد نداریم، ۱۵ هزار تومان کرایه اینجا تا شهر است. ما جرئت نداریم از بین درخت‌ها بریم، آزارمان می‌دهند. پر است از معتاد و دزد» (مرد، ۴۰ ساله، ساکن محله چمن).

نهادهای ناکارآمد

محروم‌شدگی به‌عنوان کلان مسئله اجتماعی محلات محروم، تا حدی با عملکرد نهادهای خدمات‌رسان در محلات مرتبط است. نهادهایی مانند کلاتری‌ها که به اعتقاد ساکنان محلات، نه در حالت عادی قادر به تأمین امنیت محلات‌اند و نه در مواقع بروز بحران‌های امنیتی کاری انجام می‌دهند. مشارکت‌کننده‌ای در این زمینه می‌گوید:

«وقتی جنگ می‌شود، ۱۱۰ می‌آید و سر چمن می‌ایستد تا همدیگر را تکه‌پاره کنیم. نزاع زیاد است. کولی‌ها همه مست می‌کنند و فحاشی می‌کنند. یکی را زدند، گفتند چون خوش تیپی، باید تو را بزیم. شهودی هم نمی‌توانی بدی. بچه‌ها مان می‌روند شهر و برمی‌گردند، جیبشان را می‌زنند. اگر یک مرد مست، طی این مسیر که داریم می‌آییم و می‌رویم، به ما زد، چه بکنیم؟ کنار بیمارستان جای معتادها شده یا گوشه‌ی رو باید بدیم یا می‌کشمان» (زن، ۳۰ سال، ساکن محله چمن).

نهادهای فرهنگی در محلات محروم نیز، براساس اظهارات مشارکت‌کنندگان عملکرد مؤثری ندارند؛ برای مثال، مسجد یک پایگاه مذهبی است که وظایفی در حوزه آموزش فرهنگی، اوقات فراغت و مناسبات و رویدادهای فرهنگی دارد، ولی نتوانسته است مطابق با شرایط محله و نیازهای ساکنان، وظایف خود را به‌درستی انجام دهد. مشارکت‌کننده ساکن محله چقاگلان در این رابطه می‌گوید:

«مسجد هم دچار انفعال هست. یک نقدی باید به خود مسجد هم کرد. اینجا هیچ کار فرهنگی انجام نمی‌شود. چیزی نیست که جوانان را جذب کند. تفریح ندارند، در نتیجه همه سیگاری و قلیانی‌اند. البته الان معتاد کمتر شده است، چند سال پیش خیلی زیاد بود. الان انگار عیب شده است» (مرد، ۳۵ ساله، گج‌کار ساختمانی، آگاه محله چقا گلان).

مسئله ناامنی، زندگی ساکنان محلات محروم را از ابعاد مختلفی سخت و دشوار می‌کند. این موضوع یکی از مصادیق محروم‌شدگی محله است و فقدان زیرساخت‌های تأمین امنیت را در محلات بازتاب می‌دهد. ناامنی، مانع مشارکت ساکنان در فعالیت‌های شهری می‌شود و قلمرو فعالیت آنها را محدود می‌کند. مشارکت‌کننده ساکن محله چقا گلان در این زمینه می‌گوید:

«شوهرم صبح زود سرکار می‌رود. او کارگر کارخانه «چینی‌کرد» است. یک‌بار ساعت ۶ صبح قصد داشتند از او زورگیری کنند که با دادو فریادش همسایه‌ها فرا رسیده و مانع شده‌اند. زورگیرها از اهالی همین محله بودند» (زن، ۳۰ ساله، خانه‌دار، ساکن محله چقاگلان).

محدودشدن فعالیت‌های کاری بر اثر ناامنی محله برای زنان ساکن در محلات، بیشتر نمود دارد:

«جایی نیست کار که زنان کار کنند. بعضی از آنها کارهای هنری انجام می‌دهند، ولی اکثراً توی کوچه می‌نشینند. اگر کار باشه و سرمایه هم باشه، ما هم کار می‌کنیم. صبح‌ها اینجا پانزده نفر یا بیشتر هستند که شیشه می‌کشند و ما جرئت نداریم بیایم بیرون. نمی‌دانم اصلاً از کجا میان» (زن، ۶۰ ساله، ساکن محله باغ ابریشم).

علاوه بر ناامنی مالی در قالب سرقت از خانه‌ها، مغازه‌ها و اشخاص که در این محلات بسیار شایع است، مسئله امنیت جانی نیز به‌طور جدی مشکل‌ساز است. مشارکت‌کننده ساکن محله شاطرآباد در این زمینه می‌گوید:

«بارها و بارها جوان‌ها الکل خورده و با قمه به جان هم می‌افتند. اینجا مکان برای مصرف مواد ندارند، فضای کودکانه تعریف نشده و با فقدان پارک‌ها و کمبود مهدکودک‌ها مواجه هستیم» (زن، ۲۳ ساله، ساکن محله شاطرآباد).

مشارکت‌کننده دیگر در این زمینه می‌گوید:

«از سگ‌ها جرئت نداریم بیرون برویم. بچه‌ها هم در خطرند. از درد بمیریم، باید ساعت یه ربع به ۱۲ درب مدرسه باشیم» (زن، ۳۸ ساله، ساکن محله چمن).

ابعاد دیگری از وجود ناامنی، از جمله نداشتن آسایش روانی، در گفتار مشارکت‌کننده ساکن کولی‌آباد یافت می‌شود: «از دست معتاد، دزد و سر و صدا اینجا نمی‌توانیم زندگی کنیم» (زن، ۶۵ ساله، ساکن محله کولی‌آباد).

معیشتی، موانع فرهنگی بازدارنده از ارتکاب به انحرافات اجتماعی را کنار می‌زند و جوانان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. نکته دیگر این است که از نظر ساکنان، فقر و بیکاری نتیجه سیاست‌گذاری‌های تبعیض‌آمیز در زمینه تأمین زیرساخت‌های محله است. مشارکت‌کننده ساکن محله باغ ابریشم در این رابطه می‌گوید:

«آسیب‌های اینجا ناشی از بیکاری و مشکلات اقتصادی است؛ چرا که مردم اینجا آرام و مذهبی هستند و اکثراً خانواده‌های سالمی دارند. هیچ ارگان رسمی ندارد، فقط مدرسه دارد. نه بانک و نه چیز دیگه‌ای که مردم بومی اینجا را مشغول به کار کنند. این‌جوری اینجا حتماً ارتقا پیدا می‌کند» (زن، ۳۵ ساله، مسئول خانه امور اجتماعی بهزیستی باغ ابریشم).

بیکاری مانع از توسعه سطح دانش، مهارت و توانمندی‌های افراد و خروج از وضعیت فشار معیشتی می‌شود. مشارکت‌کننده‌ای در این زمینه می‌گوید:

«هرجا می‌روم، می‌گویند باید یک میلیون بابت یادگیری بپردازید. درآمد ما پایین است و اجازه نمی‌دهد بچه ما به بالای دیپلم برسد. پسر ۱۴ ساله که می‌شود، می‌فرستمش دنبال کاری و دختر را شوهر می‌دهیم» (زن، ۳۳ ساله، ساکن محله باغ ابریشم).

از هم پاشیدگی خانواده

یکی از مسائل اجتماعی محلات محروم که خود در شکل‌گیری کلان مسئله محروم‌شدگی نقش دارد، مشکلات خانوادگی است. فقر و فشار معیشتی باعث تخریب روابط زن و شوهرها، جدایی و از هم پاشیدگی خانوادگی می‌شود:

«ما دو خانواده‌ایم که در دو اتاق زندگی می‌کنیم. من تازه عروس هستم، اما هر وقت مهمان می‌اد، شب پیش ما می‌خوابد؛ چون جا نداریم. به‌خاطر فقر، مشکلات زیادی بین زن و شوهرها هست. من که ازدواج کردم، فقط یک انگشتر برایم گرفتند؛ چون وضع مالی خوبی نداشتند و فامیل بودیم، قبول کردم» (زن، ۱۸ ساله، ساکن محله کولی‌آباد).

در شرایط فقر و فشار معیشتی، افزایش طلاق به معنی بی‌سرپرست شدن زنان بیشتر و افزایش آسیب‌های مرتبط با آن

مراکز بهداشت مستقر در محلات محروم که وظیفه تأمین حداقل‌هایی در زمینه خدمات بهداشتی و درمانی را به ساکنان بر عهده دارند، از نظر امکانات و یا نیروی انسانی تجهیز نیستند. مشارکت‌کننده‌ای در این زمینه می‌گوید:

«تراکم خانوار در اینجا بالاست. در حالی که یک خانه بهداشت بسیار مناسب در محله وجود دارد که ۲۲ اتاق دارد؛ اما هیچ متخصصی ندارد. در حالی که مردم می‌توانند به‌جای رفتن به پارکینگ شهرداری، همین‌جا ویزیت می‌شوند» (زن، ۳۰ ساله، معتمد محله جعفرآباد).

فارغ از تجهیزبودن یا نبودن این مراکز به امکانات و نیروی انسانی مورد نیاز، ساکنان نسبت به عملکرد مراکز بهداشت محلات بدبین‌اند. این بدبینی در راستای بی‌اعتمادی عمومی نسبت به نهادهای خدمات‌رسان به محلات ارزیابی می‌شود. مشارکت‌کننده‌ای در این رابطه می‌گوید:

«بهداشت هیچ کاری نمی‌کند، پا روی پا می‌اندازند، هیچ کاری نمی‌کنند. دوتا قد و وزن می‌گیرند، انگار ما تا ابد در سن رشدم» (زن، میان‌سال، ساکن محله چمن).

حتی بهزیستی و استانداری، از اتهام بی‌عملی و بلکه بدعملی در رابطه با ساکنان محلات محروم در امان نیستند؛ چنان‌که مشارکت‌کننده‌ای ساکن محله کولی‌آباد در این زمینه می‌گوید:

«اینجا طرف را با یک‌ونیم کیلو مواد گرفتند و بردند استانداری برای صورت‌جلسه. ۱۵۰ گرمش کردند و برگشت. اینجا همه رشوه می‌گیرند. فساد ارگان‌های مختلف زیاد است. بهزیستی قرار شده که به نیازمندان وام بدهد. من تماس گرفتم و پرسیدم که شرایطش چیست؟ پرسیدم من که شرایط را ندارم چطور؟ جواب گرفتم که حق‌الزحمه مرا بده، برایت سندسازی می‌کنم» (مرد، ۴۰ ساله، ساکن محله کولی‌آباد).

معیشت

فقر و بیکاری و فشار معیشتی، یکی از مسائل اجتماعی عمده تشکیل‌دهنده کلان مسئله محروم‌شدگی در محلات محروم است. این موضوع زمینه‌ساز وقوع آسیب‌های اجتماعی در محلات محروم نیز محسوب می‌شود. به باور ساکنان، فشار

مهم‌ترین اولویت‌های محلات در زمینه مسائل اجتماعی، معطوف به مسائل اقتصادی است، به عبارت دیگر، بیشتر مسائل اجتماعی محلات از ناحیه فقر، بیکاری و محرومیت‌های اقتصادی ناشی می‌شوند؛ اما نوع پیشنهادهاى شهروندان در زمینه کاهش مسائل اجتماعی، نشان می‌دهد که بین میزان شیوع یک آسیب در محله و میزان اولویت رسیدگی به آن تفاوت وجود دارد. به نظر می‌رسد همان‌گونه که گار (۱۳۷۷) بیان داشته است، ساکنان محلات بررسی شده، با توجه به درکی که از میزان تعارض مسائل اجتماعی محله با انتظارات ارزشی خود دارند، نسبت به اولویت‌بندی آنها اقدام می‌کنند. در واقع، احساس محرومیت و درخواست برای بهبود وضعیت در موقعیتی به وجود می‌آید که کنشگر دریابد بین توانایی‌های ارزشی او (داشته‌ها و هست‌ها) و انتظارات ارزشی‌اش (خواسته‌ها و باید‌ها)، تفاوت وجود دارد. بنابراین میزان شیوع مسائل اجتماعی که از توانایی‌های ارزشی حکایت دارد، تنها یک سوی قضیه است و زمانی به مطالبه تبدیل می‌شود و در اولویت رسیدگی قرار می‌گیرد که در تقابل با انتظارات ارزشی قرار گیرد.

نکته شایان ذکر در رابطه با نتایج پژوهش، دوگانگی میزان شیوع مسائل در محله و اولویت‌بندی رسیدگی به آنهاست. در این پژوهش، مشخص شد که هرچند موضوعات اقتصادی در همه محلات، جزء مهم‌ترین مسائل اجتماعی تلقی می‌شوند، اما با توجه به ذهنیت کنشگران، موضوعات متنوعی در هر یک از محلات در اولویت رسیدگی قرار دارند که لزوماً اقتصادی نیستند. این موضوع در پژوهش صالحی و همکاران (۱۳۸۹) نیز به تأیید رسیده است؛ به این ترتیب که در منطقه عباس‌آباد نکا، مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی به نسبت جمعیت منطقه بسیار بالاست، اما از نظر خود ساکنان، رفع بیکاری و کمبود امکانات، بالاترین اولویت برای رسیدگی را داشته است. این موضوع نشان می‌دهد که مسائل رسیدگی‌پذیر در آگاهی ساکنان محلات محروم، لزوماً مسائل پرشیوع در این محلات نیستند، بلکه مسائلی‌اند در لایه‌های پایین‌تر که سرمنشأ مسائل پرشیوع شناخته می‌شوند.

و افزایش کودکان بی‌سرپرست و آسیب‌های تربیتی، آموزشی و روحی و روانی آن است. مشارکت‌کننده‌ای در این زمینه می‌گوید:

«طلاق زیاد است. وقتی درآمد نیست، طلاق هم هست. در یک کوچه ۶ طلاق داشتیم که هرکدام ۲ یا ۳ بچه داشتند» (زن، ۳۷ ساله، ساکن محله باغ ابریشم).

انسجام اجتماعی

براساس اطلاعات به دست آمده، اختلافات بین قومیت‌های مختلف ساکن محلات نیز، از مصادیق محروم‌شدگی است. طردشدگان از دیگر مناطق شهری، شامل فقرا و اقلیت‌های قومی برچسب‌خورده، به اجبار در کنار یکدیگر در محلات محروم زندگی می‌کنند، اما به علت فقدان اشتراکات فرهنگی و نبود تاریخچه و تفاهم کافی مورد نیاز برای یک زندگی همدلانه در همسایگی یکدیگر، آنچه روابط آنها را تحت تأثیر ضعف زیرساخت‌های امنیتی محله تنظیم می‌کند، منطبق زور است. در این زمینه یکی از ساکنان کرد محله چمن می‌گوید:

«الآن اینجا (در جلسه بحث گروهی متمرکز) کولی نداریم، وگرنه نمی‌توانستیم صحبت کنیم. ما رو می‌کشتند. چمن را کولی‌ها خراب کردند، با قیمت بالاتر خانه‌های محله رو خریدند» (زن، کهن‌سال، ساکن محله چمن).

روایت یکی از ساکنان کولی محله کولی‌آباد از ارتباط آنها با کردها نیز این موضوع را تأیید می‌کند:

«خب آنها با ما با فاصله برخورد می‌کنند؛ انگار می‌ترسند، ما هم خب چرا کاری نکنیم که بیشتر بترسند تا راحت‌تر زندگی کنیم؟» (مرد، میانسال، یکی از ساکنان کولی محله چمن).

در نتیجه فاصله اجتماعی بین قومیت‌ها، هر روز بیشتر می‌شود:

«سر کمربندی زن‌های بدکاره هستند. دولت باید کولی‌ها را از شهر بیرون ببرد و دورشان را بگیرد که در شهر کثافت‌کاری نکنند» (مرد، ۴۰ ساله، فعال محله کولی‌آباد).

خلاصه و نتیجه

براساس نتایج پژوهش، از نظر شهروندان مناطق محروم،

می‌شود و در آفاقان در وضعیتی بسیار نامناسب قرار دارد، حتی مساجد و حسینیه‌های فعال نیز به دلیل تکرار مناسک‌گرایی یادشده، به نحوی در متافیزیک ناکارایی گرفتار آمده‌اند و تلاش‌های آنان، که هزینه‌های مردمی و دولتی فراوانی نیز دارد، نتایج مناسبی در بر ندارد. برخی دیگر از میانجی‌ها، کمترین اعتباری در میان مردم ندارند و متهم به انواع عناوین پردکننده‌اند؛ نیروی انتظامی میانجی برقراری امنیت و مبارزه با آسیب‌های مجرمانه و مهم‌ترین سازمان نامعتبرشده در این محلات است. دفاتر تسهیل‌گری و پایگاه‌های بهداشت و سلامت محله نیز، ذیل همین متافیزیک وارد محلات شده‌اند و به دلیل آنکه عملکرد آنها از بالا تعیین شده و دستوراتی «خط تولیدی» را اجرا می‌کنند، نتوانسته‌اند به اندازه هزینه‌هاشان مؤثر باشند. سازمان‌های مردم‌نهاد نیز به دلیل نبود یک نقشه راه مشخص، اسیر مناسک‌گرایی رایج در دیگر میانجی‌ها بوده و قادر نبوده‌اند نقش بهبودبخشی را در این محلات داشته باشند.

نکات مطرح‌شده حاکی از آن‌اند که عقلانیت مستتر در سیاست‌گذاری مسائل اجتماعی، مبتنی بر حذف صورت مسئله از طریق تمرکز بر مسائل پرشیوع است و در این راه از ابزارها و تکنیک‌های در دسترس، مانند افزایش سطح وظایف نهادهای خدمت‌رسان استفاده می‌شود. همچنین در این نوع سیاست‌گذاری، سعی بر آن است تا انواع ویژه‌ای از هویت فردی و جمعی مطابق با استانداردهای مناطق برخوردار شهر، تولید و بازتولید شوند.

پیشنهاد‌های سیاست‌گذارانه

سیاست‌گذاری در زمینه مسائل اجتماعی در محلات محروم، بیشتر براساس اولویت‌بندی مسائل پرشیوع در محلات انجام می‌شود. این امر مبتنی بر تصورات قالبی به دست آمده از اهمیت مسائل نزد سیاست‌گذاران و تا حد زیادی بازتاب‌دهنده اولویت‌های محلات برخوردار است. اولویت‌بندی مسائل اجتماعی براساس مسائل پرشیوع، چندین چالش را برای رفع ریشه‌ای مسائل اجتماعی در این محلات

محروم‌شدگی به‌عنوان کلان مسئله این محلات است که از مسائل فرعی مانند دیده‌نشدن، انحرافات ناگزیر، داغ‌ننگ، مخاطرات خاص زنان و دختران، امنیت، نهادهای ناکارآمد، معیشت، انحرافات ناگزیر، از هم پاشیدگی خانواده و انسجام اجتماعی تشکیل شده است و نسبتی با سیاست‌گذاری‌های معمول و متمرکز بر مسائل پرشیوع، همچون اعتیاد، خودکشی و بزهکاری ندارد. آنچه از نگاه ساکنان محلات محروم باید رسیدگی شود، برخورد تبعیض‌آمیز در قیاس با دیگر محلات شهری و الحاق محلات محروم به کلیت شهر است.

نکته دیگر در رابطه با مسائل اجتماعی محلات محروم، تنوع مسائل رسیدگی‌پذیر در محلات مختلف است. در حالی که در یک محله امنیت و دسترسی‌های محله مهم و دارای اولویت قلمداد می‌شود، در محله دیگر، زیرساخت‌های بهداشتی و آموزشی اهمیت دارد. این موضوع حاکی از آن است که با وجود یکسان‌بودن مسائل پرشیوع در همه محلات، زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی محلات به‌گونه‌ای است که نمی‌توان برنامه واحدی را برای تمامی محلات به اجرا درآورد. به عبارت دیگر، هر محله باید بسته سیاستی خاص خود را داشته‌باشد.

نکته سوم براساس اطلاعات پژوهش، نهادهای خدمت‌رسان در محلات محروم، مانند نیروی انتظامی و سپاه، بهزیستی، پایگاه‌های بهداشت، مساجد و ... که میانجی‌های انتقال اصول برنامه‌ها به جامعه هدف‌اند و در این زمینه نقش‌آفرینی می‌کنند، نتوانسته‌اند خدمات مؤثری را در جهت اهداف مدنظر ارائه دهند. این در حالی است که عموماً تکیه اصلی دولت در اجرای برنامه‌های توانمندسازی و ارتقای محلات، بر فعالیت این نهادهاست. میانجی‌ها در همه محلات، به یک صورت عمل نمی‌کنند؛ برای مثال، مساجد و حسینیه‌ها میانجی‌هایی سنتی در محلات‌اند که در محلات مختلف، عملکردهای متفاوت و گاه متضادی دارند. مساجد در جعفرآباد، دولت‌آباد و شاطرآباد، هنوز محل رجوع مردم‌اند و تلاش می‌کنند نقش فعالی در تغییر وضعیت داشته باشند؛ اما نقش این میانجی‌ها در چقاگلان و حکمت‌آباد تضعیف

و ... در حل مسائل اجتماعی در معرض سیاست‌گذاری قرار می‌گیرند. این موضوع از آن رو چالش محسوب می‌شود که در نظر بگیریم اصولاً محروم‌شدگی پدیده‌ای نیست که تنها از درون محلات محروم برخاسته باشد؛ برای مثال، سازوکار برچسب‌زنی و موضع‌گیری خصمانه نسبت به دیگری در این محلات، در سطح بالایی رایج است و موجب بازتولید مسائل می‌شود. این موضع‌گیری‌ها که به فاصله‌گیری از «دیگری» بر ساخته «منجر شده است، باعث می‌شود گروه‌های خاص با هویت منفی باز شناخته شوند. این مکانیسم بازشناسی، باعث می‌شود که آنها از امتیازات منفی آن بهره ببرند و با فراغت بیشتری دست به اقدامات مسئله‌زا بزنند. ضمن آنکه بخشی از این گروه‌ها، که از ارتکاب به اقدامات مسئله‌زای مختلف بر حذرند، ناگزیر از طریق سازوکارهای موضع‌گیرانه برچسب‌زننده، طرد می‌شوند. این سازوکار از طریق دیگری‌های بزرگ‌تر، نسبت به ساکنان این محلات نیز اعمال می‌شود؛ از جمله از طرف ساکنان محلات برخوردار و سیاست‌گذاران و پژوهشگران حوزه مسائل اجتماعی. به واسطه همین سازوکار است که همان متافیزیک مناسب‌گرایی ناکارا نیز، بر زندگی ساکنان این محلات تحمیل می‌شود. بنابراین این سازوکار از دو سو موجب از بین رفتن اعتماد تعمیم‌یافته در درون این محلات، بین ساکنان و از بیرون، نسبت به ساکنان محلات محروم می‌شود؛ از این رو این چرخه، کماکان بازتولید می‌شود. بنابراین مواجهه با این سازوکار، که بنیاد مسائل اجتماعی در این محلات است، باید کل‌نگر باشد. اینکه یک مسئله، وجوه روان‌شناختی، سلامت، حقوقی، اجتماعی و... دارد، یعنی رویکرد دقیقی نیست؛ زیرا هرکدام از این رویکردها، مفروضات متفاوت و گاه متضادی دارند که در کنار هم قرار دادن آنها، به عقیم‌سازی تأثیراتشان منجر می‌شود. ضمن آنکه در حال حاضر سیطره در این زمینه با رویکردهای سلامت و روان‌شناسی است که مبنایی کارساز برای حل مسائل این محلات نیستند. در عوض، به نظر می‌رسد رویکرد کل‌گرایانه، مبنای محکم‌تری را برای رفع مسائل اجتماعی فراهم می‌کند.

به وجود می‌آورد که همراه با راه‌حل‌های پیشنهادی پژوهش در ذیل، تشریح می‌شوند:

مسائل پرشیوع نمودهایی از وجود اختلالاتی در لایه‌های پایین‌تر واقعیت اجتماعی‌اند که باید در سیاست‌گذاری‌ها به آنها توجه شود. تمرکز صرف بر پاک‌کردن نمودها و مصادیق، باعث روی آوردن به نوعی مناسب‌گرایی می‌شود که طی آن هدف اصلی، یعنی بهبود وضع زندگی و ارتقای وضعیت ساکنان محلات محروم، به‌طور ساختاری کنار گذاشته می‌شود و به دلیل آنکه موتور تولیدکننده مسائل اجتماعی در لایه‌های پایین‌تر، همچنان فعالیت می‌کند، روند تولید مسائل اجتماعی هیچ‌گاه متوقف نمی‌شود؛

هدف‌گذاری رفع مسائل اجتماعی پرشیوع، باعث افزایش انتظارات از میانجی‌ها می‌شود. باید توجه داشت که میانجی‌ها اصولاً براساس وظایف معمول خود، رسالتی در زمینه حذف ریشه‌های مسائل اجتماعی در لایه‌های پایین‌تر ندارند؛ برای مثال، هیچ‌یک از نهادهای خدمت‌رسان، متولی از بین بردن داغ‌نگ از محلات محروم نیستند، یا در رابطه با افزایش انسجام اجتماعی و کاستن از تنش‌های قومی در محلات، مسئولیتی ندارند. تکیه بیش از حد به میانجی‌ها، بدون تعریف‌کردن نقش‌های جدید برای آنها، مبتنی بر سیاست‌گذاری حل ریشه‌ای مسائل اجتماعی، باعث غفلت از بررسی راهکارهای اساسی‌تر و زیربنایی‌تر می‌شود. در یک برنامه جامع و هماهنگ (کل‌گرایانه)، لازم است برای حل مسئله محروم‌شدگی در محلات محروم، به میانجی‌ها به‌صورت هدف‌گذاری شده برنامه داده و از آنها بازخورد دریافت شود؛ اولویت‌بندی حل مسائل اجتماعی براساس مسائل اجتماعی پرشیوع، باعث تمرکز سیاست‌گذاری‌ها بر محلات محروم می‌شود و نقش دیگر محلات شهری در فرایند محروم‌شدگی این محلات، مغفول واقع می‌شود. با توجه به اینکه محلات محروم، بستر بروز و ظهور انواع مسائل اجتماعی پرشیوع‌اند، در مرکز توجه واقع می‌شوند و در خوش‌بینانه‌ترین حالت، با رویکردی همه‌جانبه‌گرایانه، یعنی دخالت‌دادن رشته‌های علمی مختلف، از جمله روان‌شناسی، بهداشت، حقوق، جامعه‌شناسی

از آن است که شهر، تجلی کلیت است.

با توجه به توضیحات ارائه شده، پیشنهادهای مشخص مقاله برای سیاست‌گذاری مسائل اجتماعی به شرح زیر تلخیص می‌شود:

به‌جای تمرکز بر حذف مسائل اجتماعی پرشیوع، سیاست‌گذاری مسائل اجتماعی بر مبنای حذف مکانیسم‌های ایجادکننده مسائل اجتماعی در لایه‌های پایین‌تر انجام شود؛ برای مثال، اتصال محله به شهر از طریق بهبود راه‌های مواصلاتی، بازسازی تصویر محله در شهر از طریق پاک‌کردن داغ ننگ از محله، تأمین امنیت محله از طریق ساز و کارهای مشارکتی مؤثر و ...؛

مکانیسم‌های ایجادکننده مسائل اجتماعی ممکن است در محلات مختلف متفاوت باشد؛ بنابراین هر محله نیازمند سیاست‌گذاری خاص خود است؛

اجرای یک برنامه زمان‌بندی شده، جامع و هدفمند برای ارتقای محلات محروم در کلیت شهر که در آن ضمن توجه به خصوصیات محلات مختلف، نقش میانجی‌ها به‌درستی تعریف شده باشد و مسیرهای تعیین شده، قابلیت ارزیابی و اصلاح مجدد را داشته باشند. چنین برنامه‌ای، نیازمند دبیرخانه و ساختارهای قانونی و اجرای آن نیازمند بسیج ملی است.

تقدیر و تشکر

این مقاله مستخرج از پروژه «مطالعه اجتماعی مناطق اسکان غیررسمی شهر کرمانشاه با هدف ارائه راهکارها و مدل بومی توانمندسازی» به کارفرمایی مشترک دفتر مرکزی جهاد دانشگاهی و سازمان مدیریت استان کرمانشاه است. به این وسیله، از حمایت‌های مالی و معنوی این دو سازمان قدردانی می‌شود.

منابع فارسی

امیری، م.؛ پورموسوی، س.م. و صادقی، م. (۱۳۹۲). مطالعه آسیب‌های اجتماعی ناشی از حاشیه‌نشینی در منطقه ۱۹ شهرداری تهران از دیدگاه مدیران شهری. *اقتصاد و*

رویکرد کل‌گرایانه امکان صورت‌بندی سازوکار عمل مسائل را مقدور و ریشه‌های مسائل را در لایه‌های پایین‌تر واقعیت اجتماعی ردگیری می‌کند. در این رویکرد، محوریت با امکان مشارکت و تعلق به فضای شهری است که به‌دلیل سازوکارهای مطروودساز برچسب‌زنی در محلات محروم، عملاً ناممکن شده است. هر نوع اقدامی در زمینه مسائل اجتماعی در محلات محروم، باید در کلیت شهر کرمانشاه قرار گیرد؛ به این سبب که تقابل‌های فضایی در شهر، موجب شده است امکان هرگونه اعتماد تعمیم‌یافته بین ساکنان از بین برود و ساکنان محلات مختلف نسبت به هم مواضع تقابلی داشته باشند. این مواضع بیشتر به‌دلیل آن است که سیاست‌گذاری‌ها در شهر کرمانشاه و به‌طور مشخص در زمینه مسائل اجتماعی، کل‌گرایانه نیست. برنامه‌های مربوط به بخشی از شهر، به محروم‌سازی بخش‌های دیگر منجر شده است. در نتیجه، این تقابل‌های منفی و موضع‌گیری‌های طردکننده از طریق برچسب‌زنی، که گاه برخی سازمان‌های میانجی از روی ناآگاهی آن را تسهیل می‌کنند، ضرورتاً شکل گرفته است. یک برنامه کل‌گرایانه که محوریت آن، مشارکت اجتماعی ساکنان در فضای شهری و ایجاد حس تعلق به ساکنان در فضای شهری باشد، امری ضروری است. این بینش همواره به امور جزئی نیز توجه می‌کند و آنها را ذیل کلیت شهر در نظر می‌گیرد. نمی‌توان بدون توجه به جعفرآباد، برنامه‌ای برای ۲۲ بهمن تدارک دید؛ زیرا تحولات یکی از این دو محله، بر مناسبات دیگری اثر ژرفی می‌گذارد. چمن نابود شد، اما بیشترین آسیب را ساکنان محلات آن‌اهیتا، باغ ابریشم و جعفرآباد و ملاحسینی احساس کرده‌اند. این نوع سیاست‌گذاری، دفعتی و به‌تازگی بومی‌گرا، نه تنها مسائل را حل نمی‌کند، آنها را عمیق‌تر نیز کرده است. لازم است از چنین دیدگاه‌های جزء‌گرایانه و از بالا به پایین پرهیز کرد. بینش کل‌گرایانه، همواره در نسبتی جزئی- کلی، مسائل را بررسی می‌کند. این مهم‌ترین امکان آن برای تغییر وضعیت این محلات است. این بینش موجب ایجاد رویکرد بنیانی‌تری در نسبت با فضای شهری در سیاست‌گذاری می‌شود و حاکی

- مدیریت شهری، ۲(۵)، ۱۳۷-۱۱۹.
- ایراندوست، ک. (۱۳۸۸). سکونتگاه‌های غیررسمی و اسطوره حاشیه‌نشینی. تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری (وابسته به شهرداری تهران).
- توسلی، غ. و نورمرادی، س. (۱۳۹۱). بررسی جامعه‌شناختی علل گستره آسیب‌های اجتماعی در بین حاشیه‌نشین‌های شهر تهران مورد مطالعه منطقه چهار. *مطالعات توسعه اجتماعی ایران*، ۴(۳)، ص ۶۵-۷۹.
- جلایی‌پور، ح؛ سعیدی، ع.ا. و حبیب‌پور گتایی، ک. (۱۳۹۱). تحلیل سیاست‌گذاری اجتماعی با لنز حکومت‌مندی. *مطالعات جامعه‌شناختی*، ۱۹(۲)، ۲۰۰-۱۶۷. <https://doi.org/10.22059/jsr.2013.56198>
- خاشعی، و. و مستمع، ر. (۱۳۹۲). سیاست‌گذاری فرهنگی در وضعیت انومی فرهنگی و اجتماعی. *مطالعات فرهنگ - ارتباطات*، ۱۴(۲۴)، ۸۱-۶۳.
- دهقانی، ح. (۱۳۹۸). تیپولوژی مناطق ۵۱ گانه شهری اصفهان با تأکید بر آسیب‌های اجتماعی محله‌های فوق‌بدخیم. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۳۰(۲)، ۱۱۷-۱۳۶. <https://doi.org/10.22108/jas.2018.112690.1472>
- دهقانی، ح. و اکبرزاده، ف. (۱۳۹۶). حاشیه‌نشینی همچون آپاندیسیت شهری، تحلیل مسائل و آسیب‌های اجتماعی اصفهان. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- رامین، ع. (۱۳۹۵). بررسی نحوه عملکرد شهرداری تهران در حوزه مدیریت آسیب‌های اجتماعی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت خدمات اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی تهران، دانشکده علوم اجتماعی.
- شکیبا، ز. (۱۳۸۷). *بررسی عوامل و اثرات مؤثر بر حاشیه‌نشینی در شهرستان اندیمشک*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر.
- صالحی، م؛ حاجی‌زاد، م. و محمدیان، ا. (۱۳۸۹). آسیب‌شناسی اجتماعی منطقه حاشیه‌نشین عباس‌آباد نکا و ارائه راهکارهای عملی. *مطالعات امنیت اجتماعی*، ۱(۲۲)، ۱۳۶-۱۲۳.
- صرافی، م. (۱۳۸۲). *بازنگری ویژگی‌های اسکان خودانگیخته*
- در ایران (مجموعه مقالات). تهران: دانشگاه علوم بهزیستی. عدل، س. (۱۳۸۹). *بررسی اثرات مؤثر حاشیه‌نشینی بر جمعیت* پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.23452870.1392.2.5.9.6>
- فولادیان، م. و رضایی بحرآبادی، ح. (۱۳۹۸). نگاهی به آسیب‌های اجتماعی و جرائم در حاشیه شهر مشهد و بررسی عوامل تسهیل‌کننده آن. *جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران*، ۸(۱۴)، ۱-۲۹.
- کاوه، م؛ طبعی، م. و احمدی، ح. (۱۴۰۰). سیاست‌گذاری آسیب‌های اجتماعی در دهه ۶۰. *علوم اجتماعی*، ۲۸(۹۵)، ۱-۳۵. <https://doi.org/10.22054/qjss.2022.67728.2521>
- کرون، ج. (۱۳۹۰). *جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی*، چگونه مسائل اجتماعی را حل کنیم؟. (ترجمه مهرداد نوابخش و فاطمه کرمی)، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان (اثر اصلی منتشر شده در سال ۲۰۱۵).
- گار، ت. (۱۳۷۷). *چرا انسان‌ها شورش می‌کنند؟*. (ترجمه علی مرشدی‌زاد)، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی. اثر اصلی منتشر شده در سال ۲۰۱۱.
- لوزویک، د. (۱۳۹۸). *نگرشی نو در تعریف مسئله اجتماعی*. (ترجمه سعید معیدفر)، تهران: شرکت چاپ و نشر بین‌الملل. اثر اصلی منتشر شده در سال ۲۰۰۳.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۵). *نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن کل کشور*. <https://amar.org.ir/statistical-information/year/0000>
- مرکز پژوهش‌های مجلس. (۱۴۰۱). *حاشیه‌نشینی (اسکان غیررسمی) در ایران، رویکردها، سیاست‌ها و اقدامات*، تهران: دفتر مطالعات اجتماعی.
- ممتاز، ف. (۱۳۹۰). *انحرافات اجتماعی: نظریه‌ها و دیدگاه‌ها*. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- مهندسان مشاور تدبیر شهر. (۱۳۸۲). *مطالعات امکان‌سنجی بهسازی شهرنگر و توانمندسازی اجتماعی شهر کرمانشاه*. گزارش طرح پژوهشی، وزارت مسکن، راه و شهرسازی.
- نقدی، ا. و زارع، ص. (۱۳۹۰). *الگوی زیست حاشیه، تهدیدی برای توسعه و سلامت پایدار شهری*. *مطالعات شهری*

- Gollopini, B. (2020). Urban life and social problems in Kosovo. *Micro, Macro & Mezzo Geoinformation*, 15, 66-80.
- Gurr, T. R. (1998) *Why men rebel?*. Translated by Ali Morshedizadeh, Tehran: Research Institute of Strategic Studies [In Persian].
- Hezarjaribi, J., Amin Saremi, N., & Yousefbandi, F. (2008) The effect of marginalization on the occurrence social crimes in Kermanshah City. *Quarterly of Police Management Research*, 4 (1), 73- 86 [In Persian]. http://pmsq.jrl.police.ir/article_92289.html?lang=en
- Irandoost, K. (2009) *Informal settlements and the myth of marginality*. Tehran: Urban Analysis and Planning Co [In Persian].
- Iran Statistics Center. (2015). *The results of the general population and housing census of the whole country* [In Persian].
- Islamic Council Research Center. (2022). *Marginalization (informal settlement) in Iran, approaches, policies and measures*. Office of Social Studies, Report No. 18545. [In Persian]. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1753875>
- Jalaeipour, H., Saeidi, A., & Habibipour, K. (2013) Analyzing social policy with governmentality lens. *Sociological Review*, 19 (2), 167-200, [In Persian]. <https://doi.org/10.22059/jsr.2013.56198>
- Kaveh, M., Tabiee, M., Shahabi, M., & Ahmadi, H. (2023). Policymaking of social damages in the 60s. *Quarterly Journal of Social Sciences*, 28(95), 1- 35. <https://doi.org/10.22054/qjss.2022.67728.2521> [In Persian].
- Khashei, V., & Mostame, R. (2013). Policy making in the state of socio-cultural anomie. *Quarterly Journal of Culture-Communication Studies*, 14(24), 63-81. [In Persian]. Doi:20.1001.1.20088760.1392.14.24.4.5.
- Loseke, D. R. (2019). *Thinking about social problems*. Translated by Saeid Moedfar, Tehran: Nashre Baynolmelal Co [In Persian].
- Momtaz, F. (2011). *Social deviations: Theories & Opinions*, Tehran: Enteshar Co [In Persian].
- Naghdi, A., & Zare, S. (2012). Marginalization as urban appendicitis (Case Study of Jafarabad of Kermanshah City). *Journal of Regional Planning*, 5(2), 65- 81 [In Persian]. https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_116.html?lang=en.
- Naghdi, A., & Zare, S. (2011). The marginal bio-pattern, a threat to sustainable urban development and health. *Journal of Sociological Urban Studies Islamic Azad University Dehaghan branch*, 1(1), 125- 146 [In Persian].
- Ramin, A. (2016). *Inquiry of the management performance of tehran municipality in the field of social pathos*. Master's Thesis, Department of Social Services Management, Allameh Tabatabai University, Tehran, School of Social Sciences [In Persian].
- نقدی، ا. و زارع، ص. (۱۳۹۱). حاشیه‌نشینی به‌مثابه‌ آپاندیست شهری؛ مطالعه‌ موردی جعفرآباد کرمانشاه. *برنامه‌ریزی منطقه‌های*، ۲(۵)، ۸۱-۶۵. https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_116.html?lang=en.
- هزارجریبی، ج؛ امین صارمی، ن. و یوسفوندی، ف. (۱۳۸۸). اثر حاشیه‌نشینی بر وقوع جرائم اجتماعی شهرستان کرمانشاه. *مطالعات مدیریت انتظامی*، ۱، ۷۳-۸۶. http://pmsq.jrl.police.ir/article_92289.html?lang=en

References

- Abdol, S. (2010) *Inquiry of the effective effects of marginalization on population*. Master's thesis, Islamic Azad University, Roudhen Branch [In Persian].
- Amiri, M., Pourmousavi, S. M., & Sadeghi, M. (2014) An investigation into social harms originating in squatter settlement in the district 19 of tehran municipality from urban managers' perspective. *Journal of Urban Economics and Management*, 2 (5), 119-137 [In Persian]. <http://dorl.net/dor/20.1001.1.23452870.1392.2.5.9.6>
- Bolay, J. C. (2011). *Slum upgrading: Interdisciplinary perspective and intersectoral action towards urban sustainable development*, Paper Presented in Track 3: Housing and Community Development at the 3rd World Planning Schools Congress, Perth (WA), 4-8 July 2011.
- Burchell, G., Colin, G., & Peter, M. (1991). *Foucault effect: Studies in Governmentality, with two lectures by and an interview with Michel Foucault*. University of Chicago Press.
- Cron, J. (2010) *Sociology of social problems: How to resolve social problems?*. Translated by Mehrdad Nawabakhsh & Fatemeh Karami, Tehran: Sociologists Publication [In Persian].
- Dehghan, H. (2019). Urban typology focusing on the social pathologies in super wicked neighborhoods of fifteen areas of Isfahan. *Journal of Applied Sociology*, 30(2), 117-136. doi: 10.22108/jas.2018.112690.1472
- Dehghani, H., & Akbarzadeh, F. (2017) *Marginalization as urban appendicitis: Analysis of social problems and pathos in Isfahan*, Tehran: Research Center for Culture, Art and Communications [In Persian].
- Fooladian, M., & Rezaei Bahrabadi, H. (2019) A look at social pathos and crimes in the suburbs of Mashhad and examining its facilitating factors, *Sociology of Social Problems of Iran*, 8(14), 1- 29 [In Persian].

Persian].

- Rose, N., & Miller, P. (1992). Political power beyond the state: problematics of government. *British Journal of Sociology*, 43(20), 172-205. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2009.01247.x>
- Salehi, M., Hajizadeh, M., & Mohamadian, A. (2010). Social pathophysiology of the marginalized area of Abbas Abad Naka and providing practical solutions. *Quarterly of Social Security Studies*, 22, 123-136 [In Persian].
- Sampson, R.J., & Groves, W.B. (1989). Community structure and crime: Testing social disorganization theory. *American Journal of Sociology*, 94, 774-802. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1086/229068>
- Sarafi, M. (2003) *Reviewing the features of self-motivated settlement in Iran (collection of articles)*, Tehran: University of Welfare Sciences [In Persian].
- Shakiba, Z. (2008). *Inquiry of the effective factors and effects on marginalization in Andimeshk city*, Master's thesis, Islamic Azad University, Shushtar branch [In Persian].
- Tadbir Shahr Consulting Engineers. (2003). Feasibility studies for urban improvement and social empowerment of Kermanshah city. *Research report, Ministry of Housing, Roads and Urban Development*. [In Persian].
- Tavassoli, Gh., & Noormoradi, S. (2012). Sociological investigation of the causes of the extent of social damage among the marginal residents of Tehran city (Khak Sefid) studied in Region Four. *Journal of Iranian Social Development Studies*, 4(3), 65-79. [In Persian]
- Wilson, A. G. (2010). The general urban model: Retrospect and prospect. *Papers Regional Science Association*, 89(1), 27-42. <https://doi.org/10.1111/j.1435-5957.2010.00282.x>
- Wu, S. H., & Webster, C. (2010). Path dependency and the neighborhood effect: urban poverty in impoverished neighborhoods in Chinese cities. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 42(2), 134-152. DOI: 10.1068/a4264